

*П'ЕРНИСТИЙ ШЛЯХ
УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ
НА ДОНЕЧЧИНІ*

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ НА ДОНЕЧЧИНІ

*Упорядники
Людмила Огнєва
Майя Первак*

КИЇВ – 2020

Тернистий шлях української освіти на Донеччині /
Упорядкування, примітки Людмили Огневої та Майї
Первак. – К. : ФОП Маслаков, 2020. — 140 с.

У збірці **«Тернистий шлях української освіти на
Донеччині»** розповідається про тернистий шлях Донецької
спеціалізованої гуманітарної школи № 65 та її першого
директора Леоніда Григоровича Громова.

© ОГНЕВА Л. 2020

© ПЕРВАК М. 2020

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ НА ДОНЕЧЧИНІ

Білецький В.

Боротьба за перші українські школи на Донеччині

Процес відновлення українських шкіл у промислових центрах Донеччини, перш за все в Донецьку, мав довгу і складну історію, пов'язану з небажанням цього з боку керівників різних рівнів, а також при мовчазній пасивності малоросів щодо українських шкіл на Донбасі. Варто нагадати, що в довоєнному Донецьку таких шкіл були десятки, а найпрестижнішою була українська СШ № 1, в приміщенні якої сьогодні розташоване управління залізниць...

Остання українська школа «померла» в Донецьку в 1986 р.- це була СШ № 40 в селищі Авдотьїне. Всього на Донеччині на кінець вісімдесятих залишилося тільки 103 школи з українською мовою викладання, тоді як російських було 1066. Та що то за школи були українські? Переважно невеликі приміщення на 50-200 учнів у далеких селах Мар'їнського, Слов'янського, Волноваського та ін. сільських районів області. Тому загальна картина для Донеччини була така: всього школярів 634,3 тис., в україномовних школах – 15995 чол., тобто тільки 2,5% учнів навчалися українською (довідка обласного управління освіти, 1991 р.). Школи ці не мали належного обладнання, десятками років не поповнювалися вчителями і, зрозуміло, не могли вважатися престижними. Міські школи з російською мовою викладання (а саме в містах урбанізованої Донеччини живе біля 93% усього населення краю), навпаки, мали 1000 і більше учнів,

розташовувалися в нових світлих будовах, були порівняно добре технічно обладнані, укомплектовані кадрами.

От у такій ситуації (яка, по правді, не дуже відрізнялася від, скажімо, Кримської) у 1989 р. Товариство української мови Донеччини й поставило собі на меті – створити прецедент відновлення сучасно обладнаної, укомплектованої висококваліфікованими, творчо мислячими вчителями української школи в самій “столиці” Донбасу – м. Донецьку. При тотальному знищенні шкіл у промислових центрах, тотальному орусиченні населення, його зашореності й переважній (хоча б зовнішній) орієнтації на «старшого брата», сильному адміністративному спротиві ДонТУМ треба було на практиці показати, що:

1. В широких масах донеччан ще зберігся потяг до рідного слова у рідній школі.

2. В шахтарських регіонах Східної України є реальна можливість комплектації нових україномовних шкіл вчителями-фахівцями високого рівня.

3. На Донбасі можна практично подолати адміністративний опір і розпочати відкриття українських шкіл у промислових центрах.

4. Українство має сили для облаштування школи сучасним обладнанням, насичення її сучасними підручниками та літературою, методичним та технічним забезпеченням.

Ось такі, приземлено-конкретні, а не утопічно-шапкозакидательські (типу «даєш негайно третину, чи половину всіх шкіл українською!») цілі були поставлені ДТУМ. Крім того, українська школа повинна була пройти «випробовування часом», яке б показало реальний успіх вчительського колективу, реальні переваги україномовного викладання (в першу чергу, в плані перспективи молоді людини), реальний і стабільний в

часі «попит» на освіту українською. Треба сказати, що далеко не всі відповіді на ці питання, навіть для членів ДТУМ, були однозначними. Але щоб на них відповісти (і собі, і іншим), треба було виконати масу важкої, марудної, багатопланової роботи, а потім «тягти той віз» (школу), і тягти добре, щоб «розкрутити пружину» масового повернення в лоно рідної мови шкіл промислового Донбасу. <...>

Методистом кабінету української мови і літератури обласного Інституту вдосконалення вчителів (ІВВ) Федором Олехновичем (один із засновників ДТУМ) була розроблена і надрукована у газеті «Вечерний Донецьк» анкета, що адресувалася батькам, які б хотіли віддати своїх дітей до рідної школи. Згодом на анкету прислали свої відповіді близько 200 батьків. Так було утворено первинне громадське ядро майбутньої «першої української».

Друге питання – вчительські кадри. Товариство довгий час підшукувало людину, яка б могла очолити таку школу. Знаходилися різні кандидатури... Після певних вагань погодився на цю відповідальну і, можна без перебільшення сказати, небезпечну в умовах Донецька того часу посаду Леонід Громовий, член ДТУМ, який незадовго перед цим працював методистом кабінету української мови і літератури ІВВ.

Під тиском Правління ДТУМ донецький міський відділ народної освіти надав Л.Громовому посаду інспектора, а з нею і можливість виконувати комплекс підготовчих робіт – підбирати майбутній вчительський колектив, учнів, підручники, шукати й готувати приміщення.

Для допомоги п. Л.Громовому у підборі кадрів Правлінням ДТУМ з фахівців Товариства (професури, науковців) була сформована спеціальна дорадча комісія. В

газетах було оголошено про конкурсний підбір вчительського персоналу першої української.

Адміністративні питання (приміщення, фінансування тощо) Товариство могло вирішити тільки на певному рівні – міста, області, республіки. Тому розпочалися багаторазові консультації, наради, робочі зустрічі з владними структурами різних рівнів, які вело керівництво ДТУМ. Влаштовувалися й зустрічі з громадськістю (наприклад, заступника обласного управління освіти В.Скнара – в лекційно-дискусійному Клубі ДТУМ, депутатів міськради з членами ДТУМ – у будинку політосвіти 17.05.90.). Але вони були малорезультативними. Ось як відгукується на останню шахтар, депутат Донецької облради А.Талимончук в газеті «За передову шахту»: «Великі надії громада поклала на новообрану міську Раду, але вже перший виступаючий голова комісії по народній освіті М.М.Гіршман довго розказував про свої наукові праці, а на пряме запитання, коли буде виконуватися закон про мови, коли відкриють українську школу, відповів довгою тирадою суслівських побрехеньок, що відкриття української школи – це насильство над народом. Отакої, не більше, не менше!»

Тоді ДТУМ пішло на інший рівень – звернулося до керівництва області, в ЦК КПУ, Верховну Раду України, до Народних депутатів СРСР від України Д.Павличка, Б.Олійника, В.Яворівського, О.Гончара, інших. При цьому ДТУМ ініціювало широку кампанію в ЗМІ, звернулося за підтримкою до Донецького страйкому шахтарів. Останній підтримав Товариство – з'являється спільне (підписане співголовами ДТУМ В.Білецьким та В.Тихою, співголовами страйкому М.Волинко та А.Коломійцевим) звернення до владних структур усіх республіканських рівнів: «Страйковий комітет шахтарів та Товариство української мови м. Донецька стурбовані тяганиною навколо відкриття

в місті єдиної середньої школи з українською мовою викладання. <... > Вимагаємо передати для першої української школи-ліцею м. Донецька недобудоване приміщення Будинку Політосвіти...»

За влучним висловом Дм. Павличка, «Донецьке Товариство вело вогонь по квадратах», тобто розгорнуло тотальну пропагандистсько-організаційну кампанію за відкриття першої української в Донецьку. «Не існувало тих чиновницьких кабінетів, де б не побували шевченківці...» – так писала В.Тиха в «Комсомольце Донбасса» 11.09.90.

Надзвичайно багато колізій та «підводних каменів» було в питанні реального приміщення для майбутньої школи. Врешті, ця проблема стала головною. Члени ДТУМ один за одним відкидали неприйнятні пропозиції – по вечірній школі № 1, СШ № 15, 22, 47, школі-інтернату № 8. Всі ці варіанти або не відповідали елементарним нормам гігієни, були морально застарілими, або знаходилися далеко на околиці міста, або заторкували інтереси вже існуючих колективів (часто ДТУМ просто зіштовхували з колективами існуючих шкіл). Згодом знайшовся поганенький, але в якості тимчасового прийнятний компромісний варіант – приміщення навчально-виробничого комбінату у Київському р-ні міста.

Старе приміщення потребувало капітального ремонту, на який бракувало коштів. Все літо 1990 р. трудові бригади Донецького Товариства майже безперервно працювали на ремонті та облаштуванні школи (тоді, до речі, ще не виникла така багата сьогодні палітра правих партій та рухів). ДТУМ разом з Донецьким Рухом, який тоді переживав процес становлення, створили таку зацікавлену атмосферу навколо школи, що попрацювати на її суботниках одного разу приїхало й компартійне начальство. Але то був, звичайно, чисто пропагандистський захід, бо темпи ремонту старого

приміщення були такі слабкі, що до 1 вересня просто не вистачало часу все підготувати. І тоді, десь за місяць до офіційного відкриття, голова ДОНТУМ В.Білецький попереджає обласне й міське керівництво, що відкриття української школи, на яке запрошена плеяда відомих Народних депутатів, діаспора зі США та Канади, відбудеться за будь-яких обставин («при будь-якій погоді»), а відповідальність за тяганину місцеві малі й великі керівники хай ділять між собою, зрозуміло, з відповідними «орговисновками». Темпи робіт почали жваво нарощуватися, а десь за пів місяця до відкриття почалася звична радянська штурмівщина – залучили навіть армію, в останній тиждень працювали і вдень, і вночі. І – відкрили.

1 вересня 1990 р.

Свято Першого дзвінка біля пам'ятника Т.Шевченку
та вручення І. Драчем «золотого» ключа від школи

Це було справжнє свято для українців Донецька, Донеччини, всієї України. Почалося воно біля пам'ятника Т.Шевченка в центрі міста. Потім – багатолюдне свято біля самої школи, її освячення священниками українських християнських церков, виступи Народних депутатів І.Драча, Дм. Павличка, активістів ДТУМ, директор школи Л.Громовий приймає «золотий» ключ від школи. Одним

словом – свято! А за ним ішли будні. Важкі будні. Бо перша справжня криза розгорілася вже через 24 дні. Через кричущі недоробки заняття розпочалися тільки 10 вересня (в день, до котрого міськвиконком, який офіційно був замовником робіт, обіцяв ліквідувати всі недоробки), а вже 14 вересня школа була закрита санепідемстанцією. Закінчувалося терпіння у батьків – деякі з них забирали своїх дітей до інших (звичайно, російськомовних) шкіл. «Якщо так піде далі, ми втратимо третину контингенту, – заявив тоді Л.Громовий («К.Д.» 28.09.90.) – напевно, на це й надіються ті, кому ми заважаємо». І 24 вересня школа вийшла на вулицю – до міськвиконкому з транспарантами: «Віддайте нам школу!», «Нащо нас обманули?».

Батьки пишуть в пресу, що «через саботаж місцевої влади у вересні наші діти вчилися тільки дев'ять днів» («К.Д.» 28.09.90.). Так почалася ще одна битва – вже за існування школи.

Сьогодні можна сказати, що вона теж була виграна. І знову вирішальну роль тут відіграла українська громада. Керівництво ДТУМ знову (вкотре!) звертається до місцевої влади. Механіки-шевченківці з шахти ім. Поченкова (Макіївка) надають технічну допомогу. Батьківський комітет та активісти ТУМ потроху самі ліквідують недоробки... Звичайно, головний удар на себе приймає вчительський колектив, директор Л.Громовий, який днює і ночує в ці гарячі дні в школі. Діаспора допомагає книжками, матеріально.

І – вижили, зміцнилися, зросли. Показово, що того ж 1990 р., коли було чи не найважче, перша українська сама надала допомогу вірменській громаді Донецька – приютила у себе недільну вірменську школу. Ось він, справжній інтернаціоналізм – на ґрунті взаємоповаги, взаємодопомоги, а не «злиття націй».

Як же оцінити сьогодні відкриття першої української в Донецьку? Чи виконала вона свою роль зразка?

Без сумніву, становлення і діяльність першої української – СШ № 65 з поглибленим вивченням іноземних мов – відіграло непересічну роль в усьому процесі повернення донецького шкільництва до рідної української. Школа не тільки вижила, вона набула авторитету, на практиці показала життєвість і перспективність україномовного навчання в промисловому Донбасі.

Сюди приїздили вчителі з Росії за методичними консультаціями. Тут найкраща (серед шкільних) бібліотека, куди не соромляться приходити й викладачі університету. Класи мають сучасне обладнання – комп'ютери, телевізори, магнітофони тощо. Біля 90 % випускників, за даними Л.Громова, поступають у вузи. Конкурс у перші класи стабільно високий: 5 – 10 осіб на одне місце.

Так що перша українська себе виправдала. За нею пішли, на її прикладі вчилися аналогічні школи в Маріуполі, Горлівці, Слов'янську, інших містах Донеччини.

«Ми йдемо! Нариси з історії Донецького обласного Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка» — першої масової національно-демократичної громадської організації Донеччини. // За ред. В.С.Білецького. - Донецьк: Український культурологічний центр, 1997.

Вітошинська 3.

Скандал у Донецькому.

Єдину українську школу в Донецькому вирішили закрити. Батьківський комітет просив політичного притулку в західних державах, де не переслідують української мови. Свідомі донеччани вдалися до міжнародних організацій. Якщо в серці обмосковленої

України такі патріоти, як же діяспорі не стати їм у пригоді?

Відома річ, що Схід України зросійщений. Адже ж стільки віків панували над нами північні сусіди. Думалося, що з розвалом імперії цей лінгвіцид і націоцид припиниться. А що це ще не так, разючим прикладом стане тернистий шлях єдиної української школи в Донецькому проти 152 московських. Її звать «Донецька спеціалізована середня школа № 65 з українською мовою навчання та поглибленим вивченням дисциплін суспільно-гуманітарного циклу й іноземних мов».

Ця середня школа нового типу, з вибраними талановитими учнями від 7-ми до 18 років, вирізняється своїм новаторством: 1) вивченням гуманістичних предметів: рідна українська мова, українська й світова літератури, чужі мови — все це — досконалою українською мовою, 2) введенням окремого навчання для хлопців і дівчат, оскільки перестаріле поняття неприродного зрівняння статей страхувало, 3) новою методологією, яка виховує національно свідомого громадянина України, який має не тільки засвоїти надбання попередніх поколінь, але й творити нові.

«Це перша школа, яка в колишньому СРСР проголосила і здійснила деполітизацію і демілітаризацію, — пояснює її директор і засновник Леонід Громовий, з яким ми вели розмову. — Сама її назва була «злочином» проти офіційної влади, оскільки право думати належало номенклатурі. Тому її назвали «школою бандерівців». Історія цієї школи така. «У 1989-90 роках вона існувала як недільна, — розказує Л. Громовий, — доводилося винаймати приміщення в місцевому університеті, бо не давали іншого. Навчання почалося з 239-ма учнями. 1990 року здобули ми власне приміщення, але старе й невідповідне для школи». Незважаючи на брак палива, на

успіх: «10 бажаючих на одне місце для вступу до першої класи. Сьогодні вже 460 учнів, з тим, що постійно доводиться відмовляти новим, яких немає куди примістити», — жаліється Леонід Громовий.

Ось так школа стала відомою своєю високою якістю навчання та рівночасно... браком фондів.

На систему вишколу зразу ж звернули увагу чужинці. З Москви приїхали набратися досвіду становлення національної школи. Проте, ні висока якість школи, ні зацікавлення нею чужинцями не промовили до місцевих чинників, які своїм рішенням — у квітні 1993 року („Голос України», 11-го червня 1994 року) спровокували скандал: замість призначити фонди на втримання української школи, вирішили закрити її із-за «порушення санітарних норм». Справа в тому, що посилаючись на економічну кризу, як говориться у «Зверненні», «місцева влада не забула провести регіональне опитування населення щодо надання російській мові статусу державної мови України і витратити для цієї мети стільки коштів, що вистачило б профінансувати будівництво декількох шкіл».

Подратовані цією лицемірністю батьки вдалися аж до західніх амбасад з проханням про політичний притулок: у власній державі вони не можуть виховувати дітей в рідному дусі.

Школою в Донецьку поцікавилися державні чинники. Відвідали її кол(ишній) Президент Леонід Кравчук, який заявив ще 1991 року на телевізії: «Я знаю цю школу (...) Ми (їй) будемо допомагати». А прем'єр-міністр Юхим Звягільський пообіцяв виділити 30 мільярдів карбованців на перебудову школи й придбання автобусів для перевезення учнів та учителів з усіх кінців Донецька.

Обіцянки залишилися обіцянками.

І тому в їхньому останньому «Зверненні» - за словами Л. Громового, це вже 15-те з черги — (а це свідчить, які

донецькі українці можуть бути наполегливі! — З.В.) автори пригадують: «Школа радо вітала в своїх стінах сотні відомих у світі людей: політиків, учених України і світу, діячів літератури і мистецтва, вищих посадових осіб держави. Її учні ставали переможцями районних, міських, обласних, республіканських і міжнародних конкурсів, олімпіад тощо. Її випускники майже всі ставали студентами вузів. Мистецтва бути людиною, свідомим і дієвим громадянином України в ній навчаються греки і росіяни, євреї і білоруси..., а досвід роботи школи, як не дивно, вивчається, узаконюється і впроваджується урядом і органами управління освіти не України, а... Москви». Отже, цим рідкісним українським досягненням користуються безплатно хитрі аматори. Це «Звернення» закликала ще недавніх керівників нашої держави Президента Леоніда Кравчука: «Вельмишановний Леоніде Макаровичу! Наші діти і учні, і ми, їхні батьки та вчителі, ще не забули Вашої обіцянки сприяти нашій школі, яку Ви дали нам ще в 1991 році. Ми розуміємо, як тяжко нашому народові і Вам, нашому Президентові. Ми певні, що всякі спроби зробити Вас заложником антидержавного законодавства і речником антиукраїнської політики закінчатся Вашою, а відтак нашою перемогою. Ми знаємо, що кожний мислячий українець планети розуміє і підтримує Уряд у його бажанні не лише захистити освітню галузь від розвалу, а й дати цій галузі пріоритетного фінансового та науково-матеріального забезпечення». До прем'єр-міністра Юхима Звягільського: «Шановний Юхиме Леонідовичу!(...) Мало хто на Україні знає Вашу безпосередню участь у відкритті в м. Донецьку першої і єдиної досі української національної школи. Як нашому землякові, Вам відомо, що Донбас — це найглибша рана не лише на економічному, а й духовному тілі України (...), що Уряд України, яким ви сьогодні керуєте, докладає титанічних зусиль, щоб економічна прірва не

проковтнула нашу державу і що Ви особисто контролюєте фінансування урядових програм і проектів». Врешті до обидвох згаданих: «Шановні Леоніде Макаровичу і Юхиме Леонідовичу! Відомо, що держави, які в складний для них історичний час будують школи — мали згодом і волю, і матеріальний добробут. Ми, як живі і прості люди, як батьки, що бажають своїм дітям щастя і свободи, просимо розглянути і позитивно вирішити в місячний термін питання цільового фінансування в центральних районах Донецька будівництва комплексу приміщень для української національної суспільно-гуманітарної і середньої школи. Як громадяни, що шанують закони своєї держави, ми вимагаємо задовольнити наше законне конституційне право навчати своїх дітей на своїй рідній землі рідною мовою».

Коли стара правляча команда не зуміла виконати свого державотворчого обов'язку, постає питання: Чи новий Президент України, Леонід Кучма, родом саме з цієї Східної України, яка його так сильно підтримала, відгукнеться на це розпачливе «Звернення»?

Бо ж, так як заявляють властимущим свідомі східняки: «Не Казахстан буде Вас за горло брати, а 10-мільйонний Донбас!»

Чи, може, доведеться Міжнародному комітетові порушення прав людини зробити порядок у нашій державі? Адже ж Комітетові передав українську справу Міжнародний гаазький суд, до якого звернулися, як і до ЮНЕСКО, наші донеччани.

Тут, здається, необхідна роля на найвищому рівні діяспори. Адже ж ідеться не про сумнівну гуманітарну допомогу, а про конкретне підсилення донецького українства.

До речі, самі місцеві люди, не чекаючи на зовнішню допомогу, борються з важкими обставинами. Наприклад,

Леонід Громовий, виріши в десяткованій людоїдством за штучного голоду (1932-33 рр.) родині, отрясся з пасивности і діє. Для поширення свідомости східніх земляків, крім усього іншого, він ще й закупив 5000 підручників для українських шкіл Луганщини й Криму, «з прицілом на майбутнє», як висловився.

Віriamo, що діаспора відгукнеться — так, як це роблять на східніх теренах наші австрійські діячі — письменник і видавець Дмитро Нитченко-Чуб, або меценат Михайло Гоян — на цей крик розпуки.

P.S. Звернення до колишнього Президента України Леоніда Кравчука й до виконуючого обов'язки прем'єр-міністра України Юхима Звягільського, схвалене на загальношкільній конференції (СШ 65) у Донецькому 23-го травня 1994 р. Це «Звернення» підписали голова конференції, член батьківського комітету школи З. П. Данилюк і директор школи Л. Громовий. Копії Звернення передали «Голосу України», «Літературній Україні», «Освіті» й «Шляхові перемоги».

Газета «Свобода», ч. 169, Джерсі Сіті і Нью Йорк, 7 вересня 1994

Задунайський В.

Козацьке просвітництво в ДСГШ № 65

Вступ

Ставши втікачем-вигнанцем з рідного Донецького краю і чітко усвідомлюючи марність сподівань на близьке повернення, все ж у глибині серця залишаєш крихітну надію на краще (якщо не через несподіваний геополітичний злам, то хоча б завдяки Божій ласці). За таких обставин нелегко поринути у спогади про минуле, таке яскраве і таке далеке, коли в буянні молодості видавалося можливим досягнути неосяжних небокраїв. Бо на тлі сумного повсякдення вони ще більше роз'ятрюють

душевні рани, замість загоювати їх. Але відчуття обов'язку та власної причетності до певних подій і рухів, помножені на вдячність тим, кого зустрів на своєму життєвому шляху, змусили подолати ці настрої. Впевнений, що в часи розпачу і зневіри, які ми переживаємо сьогодні, важливо зберегти пам'ять про наше минуле та тих, хто намагався чесно й наполегливо йти стежкою правди й добра. Все це вповні стосується виникнення та багатолітнього існування українських шкіл у Донецьку, і першу створював та довгий час очолював Л.Г.Громовий. Його трагічна кончина 28 вересня 2018 р. вчергове підкреслила сумні реалії буття української інтелігенції Донеччини, значна частина якої не тільки залишила рідний край внаслідок гібридної війни проти України, але й задовго до цього зазнавала тиску та пригнічення з боку можновладців і різного роду «господарів життя» регіонального та всеукраїнського рівнів. Недарма ж Леонід Григорович позбувся посади директора наприкінці 2000 р., а сама школа почала втрачати свої унікальні риси і статус ще раніше.

До речі, час від її виникнення в 1990 р. і до 2014 р. чітко співвідноситься із відповідним періодом новітньої історії України. Тож доля української освіти й освітян нерозривно пов'язана із долею країни. Такий вступ вважаю необхідним, бо саме з його урахуванням зрозумілішими будуть мої міркування та акцентування уваги на певних подіях цих спогадів.

1. Відкриття школи

Початок вересня 1990 р. для мене був дуже насиченим різними подіями. Попри навчання на 5 курсі історичного факультету Донецького державного університету, я брав активну участь у діяльності молодіжного історико-етнографічного товариства «Курінь» і творенні громадського об'єднання «Українське

Козацтво». Не втрачав контактів і з місцевими активістами просвітницького руху, зокрема, Донецьким обласним Товариством української мови ім. Т.Г.Шевченка. Серед різноманітних здобутків згаданого середовища було й відкриття І української школи в рідному Донецьку, що стало визначною подією не тільки для міста, але й усього регіону. Тож я не міг її оминати.

Йти самому на урочистості не годилося – варто було підтримати цю ініціативу ширшим колом однодумців і друзів з «Куреня», але учнівська молодь навчалася, а старші за віком товариші працювали. Про всяк випадок я запропонував усім, хто зможе, зустрітися на «Ветке» — там, де трамвайний маршрут № 1 перетинається з тролейбусними маршрутами № 9 і 10.

1 вересня 1990 р. відбулося відкриття школи. Того дня мені вдалося раніше «втєкти» з університету, але я все одно трохи спізнився. Тож, вийшовши з трамваю, відразу подався до школи, яка знаходилася на протилежній стороні дороги. Вже звіддала побачив на шкільному подвір'ї великий натовп святково одягнутих людей, над яким майоріли ще незвичні для Донеччини жовто-блакитні прапори й доносилося відлуння урочистих промов. Підійшовши ближче, я зрозумів, що знайти друзів у такому натовпі буде непросто, тож вибрав найбільш вдале (зі «стратегічної» точки зору) місце у самих дверей школи, де було невеличке підвищення (поріг). Це дозволило краще роздивитися увесь майданчик (марно сподівався віднайти когось із «курінчан») та самі урочистості.

Загалом, відкриття не було надто помпезним, а скоріше нагадувало довгоочікувану святкову зустріч однодумців, обличчя яких випромінювали непідробну радість і піднесення. Одним із свідчень чого став і короткий молебень та посвячення школи, під час якого багато людей молилося навколішках.

Та найбільш піднесеними і промовистими були усміхнені обличчя школярів, яким пощастило навчатися в незвичній школі. Йдеться не тільки про особливу програму (незвичний гуманітарний статус передбачав поглиблений розвиток особистості за допомогою як традиційного шкільного інструментарію, так і уроків хореографії, народознавства тощо) та поділ класів на «дівочі» і «хлопчачі» впродовж перших років навчання, але й учителів-подвижників (частина прибула до Донецька з різних куточків України). Підкреслю, що й серед перших учнів школи теж не всі були донеччанами, а приїжджали з віддалених міст і селищ області (деякі заради цього поселялися в місцевому інтернаті поблизу універсаму «Україна» на відстані 5 зупинок від школи). До того ж, усі українські громадські організації Донеччини тою чи іншою мірою підтримували школу. Все це створило неповторне відчуття піднесення та своєрідної «месійності», що тривалий час панували в Донецькій спеціалізованій гуманітарній школі (ДСГШ) № 65, котра була первістком нової освіти на Сході України.

Під час згаданих урочистостей відбулося й моє «заочне» знайомство з Л.Г.Громовим. Спізнившись на початок і «прогавивши» представлення та промову директора школи, я інтуїтивно «вирахував» його. Оглядаючи святково вдягнутих людей, що стояли попереду, відразу виділив серед них підтягнутого немолодого чоловіка. Його усміхнене й відкрите обличчя, особливо очі, були радісно-схвильованим, а жести рук свідчили про певне нервово напруження, притаманне людині, що керує якимось відповідальним заходом. Це і був перший директор школи Леонід Григорович Громовий. Безпосереднє знайомство з цією непересічною особистістю відбулося трохи пізніше і стало передумовою подальшого приятелювання. Більше того, мені видається,

що він ставився до мене як до родича, не криючи своїх глибинних роздумів і вболівань за долю України та турбот і тягот повсякденного життя. Все це не пройшло осторонь мого серця і розуму, залишивши відбиток на все життя і змусивши дещо переосмислити. Тож я вдячний Долі, яка звела мене з Леонідом Григоровичем.

Після згаданої події я не втрачав контактів зі школою, чому додатково сприяло входження до складу «Куреня» двох молодих вчительок. Ними були Віолетта Дегтярьова та Ольга Сандулеєва. Зокрема, Віолетта залучила членів козацької секції до роботи з її учнями (була керівником «хлопчачого» класу). Наші зустрічі не обмежувалися розповідями про історію козацтва та співами. Невтомна вчителька була напрочуд креативною і наполегливою особою, і не останню роль у цьому відіграла її юнацька спортивно-гімнастична кар'єра. Пригадую, як їй вдалося трансформувати День Святого Миколая, що став звичним для учнів школи, у яскраве святкування із залученням спортивно-козацьких розваг. Зрозуміло, що запорукою цього стала наша участь у відповідному дійстві. Тож я з Дмитром Білим, одягнувши власні козацькі строї (шаровари, сорочки, пояси, чоботи та шапки зі шликами), пів дня «гостювали» у школі. Йдеться про кілька уроків у спортивній залі, під час яких після обов'язкової розповіді про саме Свято Миколая, поширене на Заході України («прерогатива» Віолетти), ми влаштовували різноманітні спортивні забави з дітлашнею, поринувши в атмосферу безтурботної веселості й ширості. Відчуття задоволення від гарної справи підсилили й слова вдячності Л.Г.Громова, який запрошував і надалі відвідувати школу.

Так і сталося, бо згодом, окрім спорадичних зустрічей і святкувань, я вирішив влаштувати для учнів школи глибше вивчення козацької спадщини і започаткував тут клуб козацьких бойових мистецтв. А передувала цьому

розлога розмова з Леонідом Григоровичем навесні 1996 р. І перше, що вразило мене під час неї – кабінет директора. Тут багато що дисонувало зі звичним антуражем подібних приміщень, і справа була не тільки у тематиці книжок (літературознавчого, філософського та національно-патріотичного спрямування), що лежали по всьому кабінету, але й у портреті, який висів навпроти входу – за спиною директора. Це був портрет не чергового Президента України, а великого Кобзаря Тараса Григоровича Шевченка. І цим було багато що «сказане» про господаря кабінету без жодного слова...

Сама розмова була досить змістовною й різноманітною, бо Леонід Григорович не тільки цікавився змістом і формою пропонованих занять зі школярами, моїм досвідом участі в козацькому русі й науковими зацікавленнями, але й розумінням сутності сучасного етапу буття країни. При цьому він не тільки слухав і розпитував, але й захоплено розповідав про своє бачення сьогодення і намагання виховати зі своїх учнів талановитих особистостей, здатних не на словах, а на ділі будувати Нову Україну – величну й чарівну. Наприкінці розмови я відчув, як непідроблене піднесення цієї людини передалося й мені. Тож виправданим було моє бажання продовжити щире спілкування з незвичайним директором, який виявився самобутнім мислителем і людиною, що власним емоційним піднесенням і вірою в майбутнє допомагала й іншим долати перешкоди повсякдення. Тоді я не знав, що ця розмова була лише першою в низці десятків, а то й сотень наступних, кожна з яких була по-своєму цінною. Та про це трохи згодом, а зараз зупинюся на козацькій спортивно-просвітницькій роботі, яка хоч і почалася ще в 1984 р., але найбільшого піднесення набула в кінці 1990-х – на початку 2000-х років. І найактивніше провадилась вона у 65-ій школі.

2. Козацький вишкіл

Наголошу, що в той час Донеччиною ширилося зацікавлення козацькою спадщиною, яке виявлялося не тільки у козацькому громадському русі, представленому як щирими вболівальниками, так і творцями «бутафорських» військ. Мало місце й намагання керівництва окремих шкіл Донецька використати відповідну тематику під час виховної роботи з учнями. Найвідомішими прикладами таких підходів є не тільки школа № 65 (Київський район), але й № 72 (Куйбишевський район) і № 12 (Калінінський район), в яких мені особисто довелося займатися козацькою спортивно-просвітницькою роботою зі школярами. Тож серед моїх кращих учнів були хлопці саме зі згаданих шкіл і найбільше їх було з 65-ї (тут постійно діяла основна секція). Знайомив я із козацькою спадщиною і студентів Донецького національного університету (ДонНУ) з історичного, філологічного та хімічного факультетів, а також учнівську молодь з інших вишів Донеччини. Згодом долучилися до таких занять і зацікавлені юнаки з інших регіонів, зокрема, й Західної України (у тому числі з Українського католицького університету).

Запропонований козацький вишкіл, складався з:

- опанування основ відповідного бойового мистецтва;
- вивчення історії, традицій і звичаїв українських козаків.

І запорукою цього стало не тільки моє козацьке коріння та багаторічна практика (вперше взяв у руки шашку у віці 10 років), але й фахове дослідження козацької бойової спадщини у вітчизняних і зарубіжних архівах та її збирання (у тому числі й безпосереднє навчання) в останніх козаків Кубані. Наголошую, що спадщину

запорозьців було найповніше збережено їх нащадками саме на Кубані.

Оприлюднення результатів такого підходу здобуло всеукраїнське та міжнародне визнання як у козацькому русі, так і в науковому середовищі.

За цією проблематикою я захистив докторську дисертацію і здобув вчене звання професора та видав понад півтори сотні наукових і науково-популярних публікацій. І це суттєво відрізняє мій підхід від безлічі спроб практикувати «карате в шароварах», яким бракує опертя на родову кубанську козацьку традицію та відповідні наукові дослідження.

2.1 Чинники самоідентифікації та дисципліни

Кілька слів приділю змісту і формі самих занять, які проводилися з урахуванням дореволюційних взірців, новітніх підходів та власного досвіду.

1. Важливим чинником самоідентифікації та дисципліни було пошиття та носіння учнями під час занять форми запорозького взірця (широкі шаровари синього кольору; вишиванка або біла полотняна сорочка; довгий кольоровий пояс).

Для початківців це не було обов'язковим, доки вони не здобули хоча б перший ступінь майстерності.

Шикунання в строю відбувалося не за ростом та віком, а за спортивно-козацькими заслугами та наявністю форми (учні без неї ставали наприкінці).

2. На заняттях здебільшого лунала українська мова, але це відбувалося без жодного примусу, бо мої команди і промови, а ще пісні та термінологія були українськими. Саме тому всі мої учні незалежно від національності почувалися на заняттях досить комфортно і легко засвоювали мінімум з української мови (йдеться про тих, хто нею не володів).

3. Не менш важливим стало й дотримання дружньої атмосфери, що унеможлиблювала ворожнечу та зверхність, а, отже, й приниження особистості.

Такий формат занять було вироблено та вперше запроваджено у ДСГШ № 65.

До речі, Леонід Григорович (в молодості займався різними видами спорту) та інші викладачі неодноразово відвідували їх, після чого ділилися власними думками та давали цінні поради.

2.2. Хід тренувань

Далі коротко опишу одне з безлічі тренувань у 65-й школі. Проводив їх тричі на тиждень.

За гарної погоди учні старших класів радо зустрічали мене на подвір'ї школи. Втішалися цим і прибиральниці та завгосп школи. Бо така «дислокація» негамовних юнаків не тільки дозволяла наситити легені свіжим повітрям (важлива передумова гарного здоров'я й успішного тренування), але й унеможлиблювала бешкетування у школі (біганина вимитими коридорами; вивертання горщиків з квітами; штурханина з однолітками тощо).

Менших я забирав у кількох класах, де теж зустрічав радісні погляди не тільки невидючих хлопчаків, але й їх вчительок. Пригадується завжди усміхнена і бадьора Майя Первак, якій вдавалося в різний спосіб найдовше стримувати від надмірного пустування своїх вихованців. І робила вона це впевнено та лагідно.

Зібравши галасливий гурт школярів, вів їх до спортивної зали або танцювального класу (іноді використовував ці дві локації одночасно). Щоб утримати дітлахів від бешкету по дорозі до місця тренування, не тільки використовував командний голос, але й доручав нести тренувальну амуніцію найбільшим пустунам. Вони відразу відчували відповідальність і вели себе набагато

краще. Згодом підтримувати лад допомагали й старші учні. Маю на увазі не тільки товаришів по козацькому рухові, але й студентів та школярів.

Заняття розпочиналося з шикування під прапор товариства (знаходився в школі № 65) і виконання одної із запорозьких пісень та кількох стройових вправ.

Я досі пам'ятаю, яким піднесенням віяло від постатей і облич 9-15-річних хлопців – «вежників»¹, які отримали право стояти у строю попереду інших, у тому числі й студентів. І це була не гординя, а заслужена повага до їх фізичної та інтелектуальної праці, що призвела до певного вдосконалення. А ще це була й своєрідна відповідальність, бо на тренуваннях вони усі вправи виконували першими, а на змаганнях і різноманітних святах представляли ціле товариство.

Тож прагнення здобувати нові висоти у козацькому мистецтві позитивно впливали й на особистий розвиток більшості учнів. Саме такими стали учні 65-ї школи Павло Беліков, Тарас Динник, Артем Голубцов, Ярослав Корляков та багато інших. Кожен з них досяг успіху не тільки у вивченні козацької спадщини, але й у навчанні та комплексному особистому розвитку. До речі, Тарас Динник став найуспішнішим «олімпіадником» з більшості предметів і встановив «рекорд» школи.

Після вступної частини починалася розминка, яка складалася з вправ у русі (у тому числі з використанням макетів списів і шабель) і на місці (застосовувалися й прийоми козацької гімнастики початку ХХ ст.).

Наприкінці виконувалася одна з історичних козацьких пісень для відповідного настроювання на подальше заняття. І найчастіше співали «Ой на горі сніжок

¹ *Вежник* – цей термін виник в осередку «Козацька Вежа» і засвідчував, що юнак здобув певний рівень майстерності.

трусє» або «Гей зібралися орли чайку рятувати».

Основний час займало відпрацювання прийомів списового й шабельного бою (індивідуально і в парі) та їх трансформації в елементи бою голіруч. На коротких перервах я пояснював козацькі звичаї та згадував про відомих отаманів. Перед останньою частиною, що мала ознаки змагання, розповідав про звияжні бої козаків.

Згадана частина складалася з:

1. почергового виконання зводів бойових прийомів і
2. дружніх поєдинків.

Під час двобоїв мені вдалося додатково посилити виховний фактор, бо кожен учасник допомагав рахувати успішні атаки і захисти свого товариша-противника. І робилося це на очах усього товариства. Кожен з хлопчаків по-своєму проходив це випробування в залежності від темпераменту та виховання, але робив це щиро і чесно.

Пригадую, як в особливо запеклому поєдинку навесні 1998 р. зустрілися Олексій Тимофєєв (школа № 65) і Василь Хорсун (школа № 72). Перший був дуже швидким і завзятим, а другий спокійним і зваженим. Тож на кожную нестримну атаку Олекси Вася відповідав упевненим захистом і відходом. Іноді він несподівано контратакував нападника, але той миттєво захищався і знову йшов вперед. Як кажуть, «найшла коса на камінь». Хоча очі хлопчаків випромінювали нестримне бажання перемогти, проте кожен з них утримався від «фіктивного підрахунку». Тож і додаткова сходка завершилася нічиєю. Попри це, я був дуже задоволений моральною перемогою обох над спокусою здобути за рахунок підступності фіктивну «перемогу».

Завершувалося заняття виконанням ще одної козацької пісні. Найчастіше ми співали «Добрий вечір тобі, зелена діброва», яка уособлювала драматизм долі запорожця та його незламність і бойову звиягу.

Особливий темп співу дозволяв не тільки заспокоїти дихання й відновити фізичні кондиції організму, але й відчутти своєрідне «очищення» тіла і духу.

Пригадується, як вперше після такого співу Сергій Молотков (тоді студент філологічного факультету ДонНУ) щиро оповідав про незвичне піднесення і легкість, які відчув після виснажливого тренування.

Насамкінець я шикував усіх під козацький прапор і підсумовував заняття:

1. відзначав найуспішніших учнів (їх усі разом вітали вигуками «Слава»);
2. звертав увагу на порушення дисципліни і звичаїв (якщо траплялися);
3. давав завдання для домашньої підготовки (не тільки фізичної, але й пізнавальної).

До речі, подібним чином проводилися заняття і в інших школах, серед яких досить тривалою й успішною була співпраця з ліцеєм № 12, де діяв другий за кількістю учнів осередок-секція. Важливу роль у цьому відіграла тодішня директорка А.О.Трусова, яка вирізнялася особливою наполегливістю. Вона іноді «спрямовувала» на козацьке навчання деяких школярів, залучивши до цього й окремих вчителів.

Серед багатьох хлопців, які вивчали козацьку спадщину у згаданому осередку, виокремлю Віталія Бідника та братів Вакулюків, які найбільше брали участь у наших змаганнях і святкуваннях.

До козацько-просвітницької роботи з юнацтвом долучилися й мої старші вихованці, які вже здобули певний рівень майстерності і мали педагогічні навички. Серед таких виокремлю Павла Куканова (закінчив історичний факультет ДонНУ) та випускника 65-ї школи Артема Голубцова (закінчив Донецьку академію автомобільного транспорту). Обидва не тільки залучилися

до роботи у нашому товаристві, але й кілька разів їздили на пластові табори (від Карпат до Подніпров'я), де навчали молодих пластунів козацькому мистецтву і звичаям.

2.3 Святково-спортивні зустрічі та подорожі

Важливе місце у роботі з юнацтвом і молоддю займали святково-спортивні зустрічі, які припадали не тільки на народні зимові й весняні свята, але й знаменні дати з історії козацтва.

На Великодні свята ми найчастіше збиралися у танцювальній залі 65-ї школи. І тоді спочатку проводили козацькі спортивні розваги (у тому числі різноманітні естафети) та дружні поєдинки, що мали ознаки мінізмагання.

Пригадується, як одного разу три етапи естафети (біг, змінний крок та стрибки) не дали помітної переваги жодній з двох команд. Тож я оголосив останній етап змагання – під час бігу треба у стрибку зловити спис (його підкидав я) та виконати укол. Більшість хлопців (у тому числі й студенти) виконували укол після приземлення, але завзятий Сергій Чорний (учень 5 класу 65-ї школи) вирішив зробити інакше. Він був досить вправним і кмітливим, а тому спромігся поєднати стрибок з уколом. Цей прийом він виконав на «ура», принісши перемогу своїй команді. Разом із перемогою отримали вони й велику пачку найсмачніших на той час шоколадних цукерок «Вечірній Київ» (ще не зіпсованих пізнішими «рецептами» ROSHEN). І було приємно бачити, як переможці поділилися своїм призом із рештою товаришів. Тим більше, що далі відбувся солодкий стіл (багато хто приніс паски своїх матерів, які ми всі разом смакували під «Живчик») і козацькі співи. Тож святкування вдалося.

Часто організовували й подорожі на історичні місця, і не тільки Донеччини. Та найцікавішими і найважливішими

стали козацькі спортивно-вишкільні табори, що проводилися впродовж 1996-2005 рр. Тоді мої учні (як хлопчачки, так і студенти) разом із учасниками козацького відродження кожного липня виїжджали на лоно природи у різні куточки Донеччини, де на пів місяця забували міський комфорт, вивчаючи основи козацького бойового мистецтва та похідного життя. Серед тих, хто найбільше долучився до проведення таборів, виділю Олександра Михайловича Степанова (походив з козаків Чернігівщини, але більшість життя провів у Маріуполі, де й став активістом козацького руху). Він впродовж 1997-2005 рр. не пропустив жодного з них, допомігши виховувати козачат. Йдеться не тільки про забезпечення вчасних сніданків-обідів-вечер (наглядав за кухнею), але й навчання основам орієнтації на місцевості та несення нічних чергувань (старші учні й козаки охороняли сон усього товариства). Дуже цікавими були і його розповіді про туристичні походи. З особливим захопленням кожного табору оповідав про тривалі зимові переходи сибірською тайгою. В такі моменти його очі світилися особливим натхненням, а тому не тільки юнаки, але й дорослі чоловіки наче поринали у ті випробування і змагання з суворою природою, коли найменша помилка могла коштувати сміливцям життя.

Зрозумілою була й наша участь у різноманітних презентаціях та змаганнях в Україні та за кордоном. Все це вимагало не тільки завзяття та наполегливості.

Велике значення мав і вияв відповідальності та відданості товариству. Навіть травми не стали перепорою для деяких хлопчачків. Прикладом цього був випадок з Віталіком Бідником – учнем 5-го класу ліцею № 12 – під час нашої підготовки до IV Фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, що мав відбутися у Запоріжжі в серпні 2000 р..

Знаменна подія дозволяла не тільки виявити особистий та товариський рівень спортивно-козацької звияги, але й відвідати легендарну Хортицю та доторкнутися до запорозьких старожитностей. Тож кращі представники «Козацької Вежі» з особливим піднесенням готувалися до цієї подорожі. Відбір завершився під час липневого табору. Кожен юнак відпрацьовував свої окремі прийоми та брав участь у колективному виступі – усе було взаємопов'язаним. І раптом, за 2 дні до виїзду, на передостаннє заняття у школі № 65 приходить Віталік з гіпсом на лівій долоні – зламав палець. Усі присутні підхопилися і стали розпитувати та підтримувати свого товариша. Після короткої паузи я продовжив тренування і почав коригувати наш виступ з урахуванням вибуття травмованого хлопця. Та він, ледь стримуючи сльози, промовив: «Пане Отаман, будь ласка, не викреслюйте мене з програми. Я зможу. Чесне слово, зможу!». Наступного дня бадьорий і усміхнений Віталік, заручившись згодою батьків, прибув на останнє тренування у новому запорозькому вбранні, спеціально пошитому мамою для виступу на фестивалі (особливе захоплення викликала чудова вишиванка). Хлопчина подолав біль і незручності, щоб не підвести товариство і здійснити свою давню мрію – відвідати місця легендарної Запорозької Січі. І такий намір свого сина повністю підтримали Батьки. Тож наш виступ відбувся й особливу увагу глядачів привернув саме В. Бідник, який попри гіпс на лівій руці завзято вимахував шаблюкою, міцно тримаючи її правицею. Він виконав й усі інші вправи, окрім списового бою.

Підтримка Батьками гарних зацікавлень дитини завжди є важливою для її розвитку. Іноді й приклад дитини ініціює захоплення Батьків подібною справою. Яскравим підтвердженням цього став досвід родини Носків, сини

яких навчалися у 65-ій школі. Захоплення молодшого Данила передалося і його батьку Юрію та мамі Тетяні. Більше того, коли син після кількох років навчання віддав перевагу професійній грі на бандурі, Юрій надалі допомагав мені в роботі з молоддю. Він вміло виготовляв з деревини гарні шаблі та кий, вивчав основи козацького бойового мистецтва і брав участь у багатьох наших святкових і спортивних заходах. Ще й разом з дружиною неодноразово запрошував товариство на козацькі свята до своєї гостинної оселі. Щодо Данила, то він теж часто відвідував наші турніри і святкування, радуючи нас вправним виконанням козацьких пісень і дум на бандурі.

Серед різноманітних козацьких заходів окремої уваги заслуговують 10 Турнірів з історичного козацького бою у контексті «Свят Козацької Звитяги», які проходили кожного травня в Донецьку. Їх я заснував не тільки для поширення найбільш автентичних традицій козацького бойового мистецтва, але й для можливості вдосконалення учнів та вияву козацької звитяги усіма небайдужими. І такі заходи відбувалися не лише в ДСГШ № 65, але й у ліцеї № 12, ДонНУ та Донецькому інституті штучного інтелекту.

Поступово згадані турніри набули певного визнання серед шанувальників справжньої козацької спадщини. Сталося це й завдяки гарній підготовці моїх учнів, які завжди здобували перші місця в усіх вікових категоріях. Найчастіше ними ставали учні і випускники 65-ї школи (П.Беліков, А.Голубцов та Р.Гусейнов), а також ті, хто долучився до занять у ній (зокрема, й мої сини Данило та Яснослав). Тож особлива атмосфера, створена у цій школі, відіграла не останню роль у здобутті перемог нашим товариством.

Серед згаданих турнірів найпотужніші відбулися в 2005-2006 рр. на базі ДонНУ – «Відкриті турніри Донецької області з історичного козацько-лицарського мистецтва».

Саме тоді вони набули ознак міжнародних, бо окрім представників клубів українських бойових мистецтв і козацьких організацій з різних областей України, долучилась і команда Кубанського козацького війська (Краснодарський край).

Змагання проводилися в чотирьох вікових категоріях (хлопчаки; юнаки; козаки; козаки віком понад 40 років) і мали вигляд поєдинків з 2 основних сходок (шабельної і списової), кожна з яких тривала 2 хвилини. У разі нічиєї відбувалася додаткова сходка голіруч. Бій відбувався у легкий дотик через відсутність поділу на вагові категорії.

Даниною традиціям і виявом щирості були й дружні поєдинки переможців із засновником-отаманом турніру.

Серед багатьох цікавих поєдинків хочу коротко зупинитися на двох, які привернули особливу увагу учасників і глядачів IV турніру (травень 2006 р.) і мали вирішальне значення для визначення переможця у найпрестижнішій козацькій віковій категорії. Тоді в ній виступало багато моїх учнів, які виявили високий рівень майстерності. Одним з кращих був Павло Куканов, на котрого я покладав особливі надії. І він їх впевнено виправдовував, дійшовши до півфінального бою. Та тут трапилася халепа. Його противником був Артур – вправний боєць з Кубані. Попри це, технічний рівень Павла був вищим і я сподівався на його перемогу. Це забезпечило б однозначну командну перемогу товариства у цій категорії, адже у другому півфінальному бою звитязцем став 15-річний П.Беліков, який попри вік був дуже вправним бійцем. Та не так сталося, як гадалося. Сходка на шаблях закінчилася перемогою Павла, але у списовому бою він бився досить дивно – кілька раз «підставився» під удари противника. Тож останній не тільки виграв сходку на списах, але й за загальною кількістю балів став переможцем цілого поєдинку. Почувши рішення,

спантеличений Павло тільки розвів руками. Як з'ясувалося пізніше, він дуже хотів довести бій до сходки голіруч і тому «подарував» противнику кілька балів на списках, але помилився у підрахунку. За це я його добряче вилаяв після турніру і згодом наводив цей приклад у якості невиправданого ризику та легковаження. Та це було потім, а тоді ситуація склалася вкрай драматично.

У фінальному поєдинку гостю з Кубані протистояв Павло Беліков (учень 9 класу школи № 65). Це був серйозний виклик для юнака, бо Артур виявився добрим бійцем, який не дарує помилок. Павло ж, хоча й володів гарною технікою (навчався у мене з 2 класу) і мав значний досвід участі у юнацьких змаганнях (перемагав у 2004-2005 рр.), але ніколи раніше не зустрічався у такому вирішальному поєдинку з противником не тільки старшим за нього на 7 років, але й значно міцнішим. Не останню роль могло відіграти й надмірне хвилювання через відчуття відповідальності не тільки за власний результат, але й престиж усього товариства. Тож на багатьох обличчях моїх учнів читалися стурбованість і хвилювання. І не дарма...

Бій виявився дуже напруженим і не обмежився лише сходками на списках і шаблях. Кожен виграв одну з них і цього разу загальна кількість балів виявилася рівною. Тож мав відбутися бій голіруч. Під час короткого перепочинку я трохи заспокоїв схвильованого юнака та порадив покладатися на удари руками і не захоплюватися атаками. З початком вирішальної сходки хвилювання серед учасників і глядачів сягнуло апогею і найбільше за Павла вболівала його мати (батько був моряком торговельного флоту і через далеке відрядження пропустив виступ сина)! Підтримка зали виявилася дуже слушною, бо бій був рівним. Обидва сильно не ризикували, про що свідчила невелика кількість здобутих балів. І це зрозуміло, бо ціна

помилки була високою, як ніколи. На останніх секундах бою Артур, маючи помітну фізичну перевагу, вирішив дотиснути Павла, який виглядав дещо втомленим. І, якщо не за балами, то внаслідок бойової активності здобути перемогу. Та Павло був напоготові і, вправно відбивши руку противника, сам наніс зустрічний удар в голову. Цей удар вирішив долю поєдинку і першості на турнірі – Павло Беліков здобув таку потрібну усім нам перемогу. Так вперше 15-річний юнак став переможцем у найпрестижнішій категорії нашого козацького турніру!

2.4. Причини занепаду козацько-просвітницької діяльності

Можна ще довго оповідати про цікаві події та пригоди того неповторного часу, але треба коротко окреслити й причини поступового занепаду представленої козацько-просвітницької діяльності.

Зазначена тенденція ставала дедалі помітнішою, починаючи з кінця 2006 р. І найдошкульнішим вважаю відчуття втрати сподівань на величне майбутнє країни (посилене розчаруванням від президентства В.Ющенка), яке збіглося із занепадом дійсного козацького відродження, ще й для нас додатково підсилене особливостями «донецьких реалій».

Не останню роль відіграли й мої намагання реалізувати амбітні наукові плани щодо визнання змісту козацької військової спадщини науковим товариством (активізувавши міжнародну науково-дослідницьку діяльність, завершував підготовку докторської дисертації, а потім здобував вчене звання професора).

На додаток, через матеріальну скруту ще й мав викладати у двох університетах. Важкі часи настали і для моїх старших учнів та товаришів з козацького середовища, які долучилися до роботи з юнацтвом і молоддю. Тож

прийшлося суттєво скоротити час на козацьку спортивно-просвітницьку роботу в Донецьку, хоча вона й надалі тривала.

Сподіваюся, що для багатьох моїх вихованців роки навчання і співпраці не були марними, залишивши світлий відбиток у душі. Свідченням цього були не тільки слова вдячності колишніх учнів під час випадкових зустрічей, але і їх спорадична участь у заняттях та святкуваннях. Пригадується, як одного вечора (десь восени 2008 р.) на тренування в танцювальній залі школи № 65 несподівано прийшли Олексій Тимофєєв та Микола Ємельянов. Перший відвідував заняття в 1997-1999 рр., а другий в 1998-2002 рр., і знову зустрілися в одній студентській компанії якраз того дня. Пригадавши своє юнацьке «козакування», вирішили завітати на заняття. Це стало дуже приємною несподіванкою для мене, бо обидва у свій час були одними з кращих моїх вихованців. І найбільше втішили їх слова вдячності. Зокрема, Микола сказав: «Ми вирішили прийти на «козацтво», щоб подякувати Вам, Пане Отаман. А як дозволите, то й трохи потренуватися». «Бо цього нам дуже не вистачає!» – додав Олекса. Щирі слова й усміхнені обличчя молодиків були найкращим підтвердженням того, що моя давня робота не була марною. Тож того вечора заняття, окрім звичного змісту, доповнилися спогадами-оповіданнями про колишнє «козакування» Миколи та Олекси.

Подібні випадки траплялися й надалі. Серед тих, хто у дорослому віці знову долучився до вивчення козацької спадщини, відзначу випускників 65-ї школи Артема Голубцова, Тараса Динника та Олександра Головастова, а з 72-ї школи – Василя Хорсуна.

3. Громовий Леонід Григорович

Повертаючись до оповіді про Леоніда Григоровича наголошу, що найчастіше довелося розмовляти з ним впродовж 1996-2000 рр., коли по кілька разів на тиждень зустрічав його в школі перед або після тренування. Тоді часто, окрім звичного привітання чи прощання, зав'язувалася дружня розмова, в центрі якої була доля країни та її інтелігенції, сутність українства і його філософський зміст. Л.Г.Громовий намагався спрогнозувати й перспективи розвитку своєї школи та вітчизняної освіти загалом. Розповідав він і про своє важке, але цікаве дитинство; військову службу на флоті та незвичну роботу на залізниці (провідником поїзду); навчання в університеті та переслідування КДБ. З великою повагою згадував про свого Батька (трагічно помер через злочинну лікарську недбалість від звичайної пневмонії) – полковника бронетанкових військ і ветерана війни та наводив уривки з його оповідань про військове лихоліття й мужність наших бійців-танкістів. Розповідав про своїх предків, зокрема, й походження прізвища Громовий. Не оминав і важких реалій сьогодення, у тому числі й матеріальної скрути. В свою чергу, і я теж ділився своїми міркуваннями з приводу минулого та сьогодення, акцентуючи увагу на долі предків і козацькій спадщині.

Попри широку обізнаність у гуманітарній галузі, Леонід Григорович спокійно сприймав мої зауваження щодо його міркувань, бо розумів потребу діалогу, ще й, поважаючи мій науково-дослідницький рівень, давав на «рецензію» деякі книги або просив висловитися з певного історичного питання. Пригадуються обговорення історичного підґрунтя положень «Мага Віри» Лева Силенка, політичної програми лідерів Центральної Ради, діяльності Батька Махна тощо. Загалом, більшість таких розмов упродовж перших років знайомства мала скоріше

оптимістичний контекст, але поступово ситуація змінилася. На тлі втрати перспектив як суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України, так і його самобутньої школи Леонід Григорович ставав все більшим песимістом. Яскравим свідченням цього стала наша розмова у вересні 1998 р. Її зміст наведу детальніше.

Перед черговим тренуванням, як завжди, привітався з Леонідом Григоровичем, який цього разу самотньо стояв на подвір'ї школи. Це було дуже незвичним для людини, яка завжди була в роботі та спілкуванні з іншими. Підійшовши ближче, я зрозумів за виразом очей, мімікою обличчя та нервовим стисканням цигарки, що з ним трапилося щось надзвичайне. Про це свідчив і його незвично тихий та смутний голос. Та ще більше вразив зміст слів: «Вадік, я сьогодні бачив убивцю Павленка (директор місцевого пивзаводу), я бачив очі «смерті»...». Того дня відбулося резонансне вбивство Юрія Павленка, який колись підтримав українську школу, і сталося це неподалік неї. Кілерам відразу не вдалося знищити «мішень», бо завадили вправний водій і охоронці. Тоді вони влаштували полювання-прочісування району на кшталт сафарі і таки вбили Павленка. З одним із кілерів і зіштовхнувся Л.Г.Громовий на самому подвір'ї школи, бо, почувши вибухи-постріли, одразу вибіг з будівлі...

Поговоривши з ним кілька хвилин і трохи підтримавши, я мусив іти до спортивної зали, бо вже зібрався гурт моїх учнів, які не могли всідіти на місці. Вже після тренування я, як завжди, зайшов до приймальні попрощатися, де зустрів зажуреного, але спокійного Леоніда Григоровича. Його погляд та прохання присісти промовисто свідчили про бажання поділитися пережитим і передуманим з кимось небайдужим, тож перервана розмова продовжилася і тривала близько години. І говорив здебільшого він. Як мені видається, це була

спонтанна й щира спроба аналізу проблем українського суспільства, спровокована пережитим того трагічного дня. Він чітко наголошував на розростанні потужних фінансово-промислових угруповань (кланів), які знищують середній і дрібний бізнес. А це становитиме загрозу державності в недалекому майбутньому. Окремо підкреслював і те, що серед загиблих бізнесменів Донеччини більшість становлять саме українці. Тож, окрім багатьох ризиків, ще й зменшується вірогідність підтримки української освіти й культури з боку крупного і середнього бізнесу. Сама ж державна верхівка дбає лише про власне збагачення і нехтує розвитком підмурівків країни, доводячи до жебрацтва її інтелігенцію. Насамкінець Леонід Григорович знову згадав про свою зустріч з кілером, навівши разучі подробиці.

Дослівно пам'ятаю таке: «Я ніколи не забуду зверхній вираз його обличчя та погордливі слова. Дивився на мене як на сміття біля своїх ніг, кинувши прокуреним голосом: «Лежать бл..ь і не рипаться!». Тож я впав долілиць у воріт своєї школи...». Запала коротка тиша, під час якої Леонід Григорович зробив велику й нервову затяжку тютюнового диму і на мить потупив зір. Коли ж продовжив, то в його голосі бриніла лють: «А сам у цей час поживував цигарку, тримаючи обома руками багатозарядний імпортний карабін. Після цього він впевнено і не криючись подався дострілювати Павленка...». Закінчивши речення, Громовий знову трохи помовчав і додав: «Вадік, ми навіть для їх кілерів ніщо... Пил під ногами, який вони чавили і далі чавитимуть...». Ці слова мені не забути!

Під час подальших зустрічей-розмов висновки й міркування Леоніда Григоровича ставали ще більш песимістичними. Особливо після відверто замовного звільнення його з посади директора за дрібними звинуваченнями наприкінці грудня 2000 р. Реальні ж

причини лежали в іншій площині. Мабуть, не останньою з них була його відмова виконати «вказівку згори» щодо «агітації» вчителів 65-ї школи до вступу в «Партію регіонального відродження України» (відома пізніше як «Партія Регіонів»). Ставився до неї і подібних методів «розширення» електорату вкрай негативно. Пам'ятаю його обурені слова, сказані з цього приводу задовго до звільнення: «Ну не можу й не хочу я своїх вчителів змушувати вступати в їхню партію. Ми ж тут усі інших поглядів. Як я буду дивитися в очі людям?! Хай роблять зі мною що хочуть, нехай навіть знімають, але я цього не робитиму...». Тож Громовий розумів перспективу свого звільнення задовго до схвалення цього рішення.

У відповідь на цей крок можновладців не тільки педагогічний колектив (на чолі із завучем Зеновією Петрівною Данилюк), але й багато громадських і політичних організацій Донеччини та небайдужих людей намагалися відстояти директора. І що цікаво, не всі належали до українського культурно-просвітницького, науково-освітнянського та політичного середовища. Маю на увазі не тільки окремі донецькі видання російськомовної преси, але й місцеву обласну громадську організацію донських козаків «Міуська округа». Пригадую, як її Отаман І.І.Беломесов (полковник міліції у відставці та відомий адвокат) разом із керівниками кількох українських козацьких організацій (зокрема, й нашого товариства) провели зустріч з Леонідом Григоровичем і за її підсумком підготували юридично виважений лист-звернення до обласної влади. І таких прикладів вистачало, що свідчило про підтримку опального директора небайдужою громадськістю Донеччини. Та все було марним – можновладці, проігнорувавши вимоги суспільства, прибрали незручного і надто самостійного директора.

Було видно, що «воріженьки» прагнули за будь-яку ціну остаточно перебити надломлені «крила» його душі. Тим більше, що й родинне життя теж не ладилося. Через матеріальні нестатки друга дружина вже кілька років як залишила роботу на Донецькому обласному телебаченні і подалася на заробітки до Італії, а маленькій доньці через алергію довелося переїхати на Прикарпаття до бабусі по лінії дружини.

Жорстоке повсякдення відбирало в нього все найцінніше. Попри це Леонід Григорович намагався триматися, навіть коли працював звичайним охоронцем на ДМЗ (Донецький металургійний завод). До речі, саме тоді якось сказав мені напівжартома, що тепер має безліч часу на роботі для роздумів над пережитим. У відповідь я порадив написати мемуари. Він ствердно махнув головою, але промовчав.

У той важкий час Л.Г.Громового підтримували небайдужі колеги та друзі, здебільшого відвідуючи його вдома або запрошуючи на святкування. І тоді відчувалося, що найважливішою для нього була не матеріальна допомога, а можливість поспілкуватися з однодумцями. Свідченням цього стало і його залучення до нашого козацького земляцтва та участь у низці святкових заходів. До речі, під час дружнього відзначення 26-ої річниці заснування козацького земляцтва та 21-ої – історико-етнографічного товариства «Курінь» у грудні 2010 р. (проходило у 65-ій школі) зроблено й фото, вміщене у статті про Леоніда Григоровича у Вікіпедії. На той момент від часу його усунення з посади директора минуло 10 років. І пережити їх було не легко, але змарнілий та постарілий Л.Г.Громовий тримався, хоча й став більше палити, а іноді й занадто «топив горе у чарчині».

З тих часів пригадується одна із зустрічей у нього вдома – жив у невеличкому будинку за залізничним

вокзалом (поблизу кладовища і церкви). Було це в середині літа. Підкупивши харчів та зібравши трохи грошей, ми з друзями завітали до його оселі. Від останньої зустрічі минуло два місяці (наприкінці квітня провели виїзд-вшанування козацької звитяги часів Революції 1917-1920-х рр. під Макіївкою), а тому він зовні сильно не змінився. Такий же худорлявий, жилавий і жвавий, лише очі на засмаглому обличчі були сумнішими. Тож після нещодавнього перебування в лікарні Леонід Григорович досить швидко відновився. Жартував, що «лікується» ранішньою їздою на велосипеді та ловлею риби (впродовж теплої пори року майже щодня відвідував міський ставок поблизу лікарні № 20, де ловив рибу для свого собаки). Та це не було спокійною справою, бо обабіч ставків осіли місцеві «бомжі», які не гребували крадіжками. Не оминула лиха пригода й колишнього директора – два волоцюги спробували викрасти його велосипед, та він спромігся дати відсіч, хоча й отримав кілька синців і подряпин.

Після короткої трапези, як завжди, почали балакати на болючі теми сьогодення. В один з моментів я перевів розмову на предмет можливості переїзду до родичів дружини, де мешкала його донька. На це Леонід Григорович відповів спокійно, але дуже сумно: «Мені там не прижитися, бо все моє єство і моя душа зрослася з Донбасом. Важко мені тут жити, та я за власною волею нікуди не виїду. Тут я ще протягну років 15-20. Буду потихеньку човгати, а там не витримаю й п'яти років. Тому тут мені і вмирати...». Ці слова виявилися трагічними і прозорливими, бо після виїзду з Донецька Леонід Григорович не прожив і п'яти років...

Я дуже шкодую, що після залишення рідного міста жодного разу не зустрівся та не поговорив з ним, обмежившись кількома телефонними розмовами. З різних причин (і не тільки через відстань) весь час відкладав

зустріч на краще майбутнє... Не дочекався його Леонід Григорович... Тож я більше не матиму нагоди ще раз подивитися в його очі, почути знайомий голос та потиснути міцну руку...

Впевнений, що смерть Л.Г.Громового не тільки велика втрата для його рідних і близьких, але й для інтелігенції та освіти Донеччини, а може, й цілої України.

Підсумовуючи сказане, наголошу, що попри сум і розчарування, притаманні нашому сьогоденню, все ж варто пам'ятати здобутки та тих, хто щиро працював на них. І це значною мірою стосується Леоніда Григоровича Громового разом із більшістю вчителів і учнів школи № 65 – першої української школи в Донецьку – та багатьма іншими правдивими освітянами Донеччини. Їхня діяльність вимірюється не звичними цифрами, а глибиною знань, відчуттям моральності та духовним зростанням усіх тих, хто потрапив до їх «орбіти». Тож хочеться вірити, що все це не було марним і сприятиме здобуттю кращого майбутнього.

2019 р., м. Львів

Нораїр Кьосаян. Проект пам'ятника
«Леонід Громовий – брила у фундаменті нашої культури»

Зоц І.

Донбасія: Громовий

Громовий Леонід Григорович на порозі розпаду СРСР став першим директором першої в Донецьку української школи, яку відкрили восени 1990-го року і яка зі своїм керівником пізнала не тільки багатьох випробувань, а й здобула заслужену славу і визнання.

За словами політолога Станіслава Федорчука, школа №65 — унікальний освітній проект. Будучи спеціалізованою гуманітарною школою з поглибленим вивченням іноземних мов, вона стала українською Меккою для тих, хто шукав якісної гуманітарної освіти в Донецькій області.

Про тернистий шлях до відкриття навчального закладу можна розповідати багато, але сам экс-директор у своїх спогадах згадував як певні віхи дванадцять поїздок до Москви за всілякими дозволами та погодженнями, виступи Дмитра Павличка, Володимира Яворівського, Бориса Олійника та інших депутатів Верховної Ради СРСР на підтримку школи в Донецьку і намагання громадян нашого міста звернутися задля вирішення проблеми до ... Міжнародного суду в Гаазі. Не забуваймо, на той час союз ще не розвалився і всі його бюрократичні інстанції працювали. Нікуди не поділися КДБ і компартія.

Як пригадує Ілля Шутов, на той час співголова Товариства української мови Донеччини, шаленому спротиву влади можна було протиставити лише активність людей. Для досягнення мети були використані і заходи із вшанування пам'яті Василя Стуса біля пам'ятника Великому Кобзареві в Донецьку 1 вересня 1990-го року, зафіксовані на світліні, що стала історичною.

– Це відбувалося в рамках боротьби за відкриття першої української школи. Вела захід Валентина Тиха. Виступив і Леонід Громовий, який став директором навчального закладу нового типу, – розповідає Ілля Шутов. – Цього ж дня я повів людей в обком компартії передавати наші вимоги і спонтанно прийняв рішення «окупувати» перший поверх і організувати там навчання. Обком, нагадаю, позаду пам'ятника Шевченку. При цьому у російські школи наші діти не пішли. В приміщенні ми відтіснили охорону, закликали людей нас підтримати і лишилися ночувати. Комуністи позакривали туалети, щоб примусити нас вийти з приміщення, але і це їм не допомогло. Протистояння і наше перебування в окупованому обкомі тривало протягом трьох тижнів, поки влада врешті не знайшла приміщення. Віддамо належне Володимирі Рибакі, який тоді реально допоміг...

А ось як згадує пройдене в інтерв'ю Станіславу Федорчуку для газети «День» (2009) сам Леонід Громовий:

«Щойно школа почала працювати – відразу ажіотаж. Ми були першою на території СРСР школою, яка на конкурсній основі відбирала викладацький склад, а також проводила конкурсний відбір дітей. Конкурс бажаних потрапити до лав учнів був величезний: серед хлопчиків складав 18 – 22 особи на місце, а серед дівчаток – до 28... Тоді можна було повністю українізувати систему освіти на Донбасі. Де б я не виступав, була загальна підтримка і розуміння того, що освіта має бути українською, що Україна – незалежна держава. Можна було другим декретом після прийняття Акту про Незалежність України випустити наказ про загальну українізацію, і вона була б безболісною».

Всього десять років відвела доля Леоніду Григоровичу для творення на посаді очільника справді українського за змістом і фахового закладу. Не всім це

подобалося у місцевій владі, яка під облудним гаслом Партії регіонів про захист прав російськомовних жителів почала роботу з витіснення з освітнього простору яскравих українськомовних особистостей. Однією з мішеней і став Громовий, якого чиновники спочатку змусили прийняти людину на роботу, а потім його ж і звинуватили, що платив працівникові бюджетні кошти, а це виявилось порушенням, бо посаду заздалегідь не внесли в бюджет і т.д. На підставі придуманого для директора порушення Громового і звільнили з роботи. Протестуючи проти свавілля чиновників, половина колективу написали заяви про звільнення, але це не допомогло. Не став на бік Громового і суд, що тривав понад три роки.

Звертався экс-директор і до керівників області, і, як стверджує Станіслав Федорчук, це не допомогло, але відкрило очі на багато речей і, головне, на витоки нинішньої трагедії на Сході.

«Як пригадував в особистій розмові Леонід Громовий, Борис Колесников (тодішній голова Донецької облради – І.З.) з порога оголосив, що всі проблеми директора української школи в тому, що він був «рухівцем» (попри те, що він усе життя був позапартійним). Під час тривалої розмови Борис Колесников буквально вихвалявся тим, як він зневажає українську мову і все українське»,– написав пан Федорчук у своєму Фейсбуці, згадуючи педагога.

Годі було сподіватися від такої влади хоч якоїсь підтримки. Безробітного фундатора відомої на всю країну школи направили звичайним учителем у заклад із прорадянською репутацією, а потім тихенько відправили на пенсію.

Важко не погодитися із С.Федорчуком, який справедливо обурюється тим, що автор першої Концепції освіти в незалежній Україні, знавець дванадцяти мов,

педагог та інтелектуал виявився геть непотрібним для освіти Донеччини.

З Громовим ми були знайомі, і в газеті друкувалося чимало матеріалів про спеціалізовану 65-у, виступали в «Донеччині» і самі вчителі. Про ситуацію довкола його звільнення ми дізналися постфактум, а після бійки, як відомо, кулаками не розмахують. Але і зараз я шкодую, що газета не поцікавилася долею опального педагога. Якби його колеги хоча б звернулися до газети, як, приміром, у ситуації зі звільненням ректора ДонНУ Володимира Шевченка, коли ми надрукували звернення профспілки на захист ректора. Щоправда, ніхто на те не відреагував. Прийшов час цинічної і глухої до людей влади.

Але, як розповіли побратими Громового, він ще за радянських часів зрозумів, як воно – бути не таким як усі. Виявляється, ще в 1970-му році в Донецьку чекісти затримали Леоніда з валізами творів Олександра Солженицина «Архіпелаг ГУЛАГ» і «Раковий корпус», які на той час вважалися антирадянськими. У підвалах КДБ від Громового вибивали зізнання в підривній діяльності, вимагали обмовити себе. Молодого тоді ще чоловіка мабуть зламали, якби не заступництво з ...Кремля. Батько Громового, відважний фронтовик, звернувся до свого начальника автобази Мещерякова, Героя Соціалістичної Праці, який був однополчанином Брежнєва і від самого Леоніда Ілліча дали команду відпустити сина ветерана війни. З підвалів КДБ молодик вийшов, втративши половину своєї ваги, і цілий рік лікувався від тортур.

Проте історія стосунків з радянським гестапо не закінчилася. Тільки-но помер батько, а пильні чекісти вже на порозі. Цього разу запроторили Громового в божевільню на примусове лікування. І тут йому знову пощастило, бо головний лікар настільки пройнявся долею свого земляка з Кіровоградської області, що допоміг тому

залишити лікарню та ще й з новим прізвиськом – Федоренко. Три роки він замітав сліди, спеціально влаштувавшись на залізницю в поштовий вагон. Попоїздив країною добряче...

Водночас якраз у ті роки зумів закінчити заочне відділення філологічного факультету Донецького університету.

Доля і на пенсії випробовувала Леоніда Григоровича, а він усе не здавався. Не залишив Донецьк і коли в місто прийшов російський агресор. І тільки коли «Град» влучив у його будинок, а сам господар зазнав поранення, довелося попрощатися з містом. Друзі допомогли перебратися до одного з сіл на Київщині, де він, важко хворіючи, дожив до свого 72-х річчя, а через два місяці помер. Ще через місяць – у жовтні 2018-го про це дізналася розсипана країною українська громадськість Донеччини та його колишні учні. А якби Станіслав Федорчук про смерть Громового не написав у Фейсбуці – може б, і не згадали нашого видатного освітянина.

Більшість сучасників екс-директора, які працювали в гуманітарній сфері чи спілкувалися з ним через дітей, які там вчилися, навіть і не здогадувалися, що Громовий з Донецька – людина мужня, смілива, освічена і справді героїчна. Ну і як водиться в нашій Україні – не відзначена жодною державною нагородою чи почесним званням. Але попри це Леоніда Григоровича не забудуть.

«Донбасія: Громовий, Єрмакова, Зелінський, Романько»

Часопис «Донеччина» 14/11/2018

Режим доступу: <http://don.pp.ua/2018/donbasiya-gromovyj1/>

Шокало М.

Леонід Громовий не злякався «біомаси».

У Донецьку є люди, які вважають питання про «російськість» чи «українськість» Донбасу взагалі недоречним. «Донбас – багатонаціональний край. І, мені здається, це питання деякою мірою неетичне», - відповідає мені російською жінка і одразу переходить на українську.

Схожу думку чую також від директора Донецького драмтеатру, а також керівника комісії з питань культури та моралі при Донецькій міськраді Марка Бровуну: «Я гордий з того, що на Донбасі живе більше 130 національностей, і ніколи за історію тут не було жодного випадку протистояння людей різних національностей», – каже він.

Але Марку Бровуну може заперечити донецький історик Леонід Громовий. Він розповідає, що міжетнічні стосунки на Донбасі ніколи не були простими.

«Жінка – білоруска, батько – татарин, а дитина записана росіянином. Тут – таджик, тут – естонка, дитина – росіянин», – так Леонід Громовий пояснює, чому Донбас не справляє враження багатонаціонального краю.

«Донбас – це територія, де формувалася нова порода людей, так званий «рабочий клас». Можете сьогодні піти в будь-яку школу і запитати: ти знаєш свого діда?

Переважна більшість не знають своїх дідів, прадідів, ні ким вони були, ні чим займалися».

Саме це спонукало Леоніда Громового на початку 1990-их відкрити на Донбасі першу українську школу. Школа була суспільно-гуманітарного спрямування, бо і тоді, і зараз на Донбасі Леонід Громовий бачить головним завданням викорінення «совковості» і виховання нової, як він каже, не скаліченої української свідомості.

«Мене запитували, чого я відкриваю школу в Донецьку, адже це, кажуть, інертна покалічена біомаса? А я кажу: ну попробуємо з такої біомаси робити людей. І нам вдавалося це робити без проблем!», - розповідає Леонід Громовий.

Відкрити першу українську школу в Донецьку вдалося завдяки сприянню академіка Сахарова та інших представників московської наукової еліти, яких Громовий знав особисто. Місцева влада чинила перешкоди: півроку не давали приміщення, потім хотіли знести шкільний паркан, бо він був жовто-блакитного кольору.

Врешті школа стала «елітною», конкурс сягав двадцяти людей на місце. Багато випускників Громового – зараз успішні люди, які переважно роз'їхалися по закордонах.

Але школи цієї більше не існує. Леонід Громовий, який знає 12 мов, і за свої погляди в радянський час відсидів у в'язниці та «психушці», зараз безробітний. «Не тому, що я не хочу працювати, а тому що мені не дають такої можливості», – каже він.

26 грудня 2009

BBC NEWS УКРАЇНА

Режим доступу:

https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2009/12/091226_donbass_4_sp

Молебень та посвячення школи, під час якого багато людей молилося навколішках. 1 вересня 1990 року

Багатолюдне свято біля ДСГШ № 65 1 вересня 1990 р.
Жовто-блакитні прапори з тризубами у ті, ще радянські,
часи свідчили, що ці люди стають на коліна лише перед
Богом.

Учителька 1-Б класу Ольга Дмитрівна Сандулеєва.
1 вересня 1990 р.

Національні символи та
гасла на стінах і документах
ДСГШ № 65

Вестибюль ДСГШ № 65
Автор та виконавець розпису
«Ще не вмерла Україна, і слава, і воля» – Ігор Деркач.

Нащадки козацької слави

Козацькі спортивно-просвітницькі заходи
на подвір'ї ДСГШ № 65

Шкільне свято «Посвята в козачата» для учнів початкових класів школи проводилось щороку 14 жовтня.

Гурток «Козацький гарт»

Бандурист Данило Носко – випускник ДСГШ № 65

Учні 2-А класу ДСГШ № 65 на Святі української мови в
Донецькому національному університеті (2006 рік)

Лідія Вудвуд у шкільній світлиці демонструє, як в Україні традиційно прикрашали стіл до Великодня.

Фольклорно-етнографічний гурток «Чисті джерела»

Урок українознавства у шкільній світлиці провільть
Лідія Филімонівна Вудвуд

Урок українознавства. Обряд українського весілля.
Розплітання коси

Різдвяний вертеп учнів 4-А класу до 2000-ліття Різдва Христового. Керівники: Л.Ф.Вудвуд, О.М.Петренко, М.С.Первак

Різдвяний вертеп учнів 6-А, 6-Б класів.
Керівник Л.Ф.Вудвуд.

Хор вчителів, батьків, учнів школи та членів Союзу українок

Члени Союзу українок Лідія Бабенко, Алла Роздобудько
вчителька Лідія Вудвуд та Людмила Болонова (друга
праворуч) після виступу хору в школі № 65.

Відкриття традиційного щорічного Свята української писемності

Виступ шкільного ансамблю бандуристів

Випусниця школи Марина Терлецка

СПОГАДИ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ ДСГШ № 65

Вудвуд Л.

Світлій пам'яті Леоніда Громого

1990 рік. Відкрилась перша в місті Донецьку українська школа.

Я привела свою старшу доньку Ірину у 8 клас. Пам'ятаю, як ми, батьки, допомагали готувати школу до 1 вересня: фарбували парти, робили ремонт приміщень, адже для школи нам виділили старе приміщення навчально-виробничого комбінату, де не було парт, необхідного обладнання. Силами батьків і українських патріотів було зроблено все, щоб школа запрацювала. Леонід Григорович працював разом з нами. Він розвантажував і носив меблі, розставляв парти разом з батьками, обладнував кабінети. Вражала його простота, навіть дехто не знав, що це директор школи. Але коли він починав говорити, всі бачили, як він горів бажанням відродити українську мову, культуру, виховати покоління патріотів тут, у зросійщеному Донбасі. Для цього потрібен був педагогічний колектив одностайців, які б повірили в те, що це можливо зробити. Тому був оголошений конкурс серед педпрацівників. Леонід Григорович говорив персонально з кожною людиною, враховувалась не лише його педагогічна майстерність, але і погляди, його ставлення до всього українського.

Був підібраний колектив справжніх патріотів, які вболівали за ідеї відродження. «Бог і Україна» — основне гасло, яке обрали батьки та колектив працівників. «Навчити любити і бути любимими» — це основне завдання школи. Громовий Л.Г. вмів запалити людей, він був великим ентузіастом. В нього було багато чудових

ідей, щоб збудувати школу майбутнього, школу духовності і радості. Але, на жаль, у цьому перешкоджала місцева влада, яка весь час чинила опір, яка не хотіла розвитку українства.

Проте, незважаючи на тиск з боку проросійських сил, школа розвивалась. Вона стала острівцем українства, де відроджувалась українська мова, пісня, культура, українські звичаї та обряди, українська духовність, віра в Бога. Ще не було і згадки про християнську етику в школах України, а тут викладалось українознавство з елементами християнської етики за авторською програмою Л.Ф.Вудвуд. Школу дуже підтримувала українська діаспора, Західна Україна (особливо Львівщина, Ів.-Франківщина та Тернопільщина). Силами української громади була створена прекрасна бібліотека, обладнані навчальні кабінети, комп'ютерні класи, українська світлиця, де проводились уроки народознавства та українські свята. Школу відвідували відомі письменники та політичні діячі того часу, зокрема В'ячеслав Чорновіл, який дуже підтримував і покладав великі надії на школу.

Громовий вмів згуртувати колектив однодумців і тих, які працювали з великим ентузіазмом, тому школа за кілька років стала однією з кращих в області за кількістю обдарованих дітей та педагогів-майстрів, які ділились своїм досвідом з іншими.

Школа відкрилась в 1990 році. З перших днів я вела в школі фольклорно-етнографічний гурток «Чисті джерела». Завданням цього гуртка було знайомство учнів з культурною спадщиною українського народу, звичаями та традиціями, українськими обрядами та фольклором. Найперше наше свято, яке відбулось у школі, це було свято Різдва Христового. На нього були запрошені батьки, представники української громадськості.

Ми співали українські колядки, підготували вертеп, розповідали про значення цього свята для українського народу. Це дійство дуже вразило всіх і повернуло до витоків нашої духовності та культури. Після цього мене запросили на посаду заступника директора з виховної роботи.

І за підтримки Громогого ми продовжили цю роботу вже широко на виховних годинах, шкільних святах, в експедиціях по Україні, де записували фольклор, вивчали звичаї та традиції нашого народу.

Крім того, що ми організували вокальні групи з учнів, був організований хор вчителів та батьків школи. До нас приєдналися жінки із Союзу українок та представники українських організацій міста. Керували хором подружжя Мовчан — Геннадій Миколайович та його дружина Наталя, які закінчили Мінську консерваторію. Наш хор дуже швидко завоював авторитет серед української громади. Його репертуар — повстанські пісні, козацькі пісні, колядки, щедрівки, українські народні пісні хвилювали людей, які забули своє рідне в зросійщеному середовищі. Нас запрошували в інші школи, вищі навчальні заклади, військові частини, на міські свята в театрі. Звичайно, жодне шкільне свято не обходилося без співу цього хору. Пісня додавала нам натхнення і сил працювати ще з більшим ентузіазмом і вистояти в той нелегкий час, коли на школу відбувся тиск і намагання закрити цей «розсадник націоналізму», як висловлювалась місцева влада.

Те, що ми сіяли, не змогли заглушити ніякі сили. Воно проросло в тих, кого ми виховували. Сьогодні ми бачимо наших учнів-патріотів на українському радіо і телебаченні, в школах і в багатьох установах. Праця наша не даремна.

Дегтярєва В.
Український Пітер Пен².

Відомий вислів спонукає нас казати про людину, якої вже немає, або щось добре, або нічого, крім правди. Отже, кілька слів правди про Леоніда Григоровича Громого – найпершого мого директора школи, учителя, людину.

Якщо казати про Леоніда Григоровича, то перед очима стає образ, схожий на Давида перед Голіафом або на Дон Кіхота, що готується битися з вітряками. Він і боровся. Невисокий, худий, з блиском в очах, він мав те, що часто називають харизмою. Він був незвичайною людиною і незвичайним директором. Його вітряки, на жаль, були справжніми та численними велетнями, але він не відмовлявся від боротьби.

Вперше я побачила Леоніда Григоровича, коли він прийшов до нашого педучилища і запросив студентів-випускників на конкурс. Пізніше він пояснював, що йому було легше навчити новачка, ніж перевчити учителя радянської системи. Він настільки вірив у свої наставницькі здібності, що не злякався взяти нас, пущівірінків, до школи своєї мрії. Взагалі, він мріяв так широко і так багато, що навіть той невеличкий відсоток здійснених задумів вражає своїм мірилом. Найпершим розпорядженням, яке я запам'ятала, було таке: «Робіть, що хочете, але результатом доведіть, що були праві». І ми робили. Насамперед - відрощували свої крила, бо безкрилий учитель не навчить літати. Директор ніколи не робив мені зауважень, лише погоджувався, якщо я ділилася з ним

² Пітер Пен — персонаж книг шотландського письменника сера Джеймса Баррі. Пітер Пен уміє літати, і може навчити літати будь-яку дитину.

своїми роздумами про те, що треба змінити. А немає зауважень, то й не треба чинити опір просто через власну впертість, не треба атакувати когось іншого, виправдовуючи себе. Отже – не треба губити свої крила. Леонід Григорович ніколи не обмежував нас і не займався тим, що наразі називають модним словом «мікроменеджмент». Іншими словами – він не прискіпувався до дріб'язків. Іноді це ставало на заваді, коли ми бачили, як ці дріб'язки виростають у величезні колоди на нашому шляху. Чому, наприклад, він не звертає увагу на учителя, що завжди спізнюється на урок? Тоді ми підіймали невеличке повстання на педраді – з гарячими промовами, прикладами, вимогами. Він вислухає нас, майже відмахнеться, мовляв, все стане на свої місця, а потім заведе розмову про щось космічне – і ми вже летимо, коли врешті спроможемося відірвати ноги, що вже пустили коріння суперечок і негараздів. Іноді такі філософські бесіди змушували педради тривати довше, ніж нам хотілося. Але вони надихали і навчали, а ще – змушували плакати, як святкова промова пана директора до 8 Березня. Я вже не пам'ятаю, якими шляхами його вивезло на сільську дорогу, але замість посмішок, побажань і квітів ми почули про його стареньку матір і корову. Чи ту корову зарізали, чи вона сама померла – точно не пригадаю, але майже всі сиділи і витирали сльози, завбільшки з коров'яче око.

Пан директор умів жартувати, співати, танцювати. Він не цурався витерти замурзане обличчя якогось першокласника або зав'язати шнурки на чіїхось черевиках. Я могла в будь-який час зайти до кабінету пана Леоніда з питанням, проханням або вимогою. Був випадок, коли я навіть нагримала на пана директора, бо мені здалося, що він не прислухався до моїх справедливих вимог. І він не образився на мене – молоду, наївну та

переконану у власній правоті. Леонід Григорович знав, що час навчить будь-яку людину, зокрема мене, а сам продовжував кликати мене своєю названою дочкою, хоча в ньому самому міцно тримався зухвалий хлопчисько. Як ще пояснити, коли пан Леонід хвалився, що ногами відчиняв кабінети місцевих урядовців? Тільки тим, що український Пітер Пен не хотів підкорятися сталим правилам суспільства і віддавати шану й повагу тим, хто на них не заслуговував. Він сам не кланявся тим, хто стояв вище за нього на бюрократичній драбині, і нас навчав не робити того. Не знаю, як у інших, але в мені це засіло назавжди.

Можна наводити величезну кількість прикладів та розказувати про всілякі випадки, але словами неможливо передати атмосферу боротьби і натхнення, яка нас оточувала у першій україномовній школі Донецька. Я вдячна, що саме там і саме під керівництвом Леоніда Григоровича я розпочала свою роботу. Світла пам'ять і вічна подяка Богові за цю незвичайну людину!

Первак М.

Директор першої української школи Донецька

Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів.

Іван Франко

І якби кожен усвідомив, що держава – це він, то досі у нас вже була б достойна держава.

Ліна Костенко

«Подією №1» у 1990 році назвав голова обласного відділення Товариства української мови Володимир Стефанович Білецький відкриття першої в Донецьку

україномовної школи. Справді, на той час серед 153 шкіл Донецька жодної української не було вже близько двох десятків років. Не було в місті навіть класів з українською мовою навчання, а в області українською мовою навчалися всього 2,5 % учнів (близько 16 тис. із п'ятимільйонного населення Донбасу). А відбулася ця подія завдяки старанням патріотів, справжніх героїв духу. Ця розповідь про героя, якого сьогодні, на жаль, вже немає серед нас.

Леонід Григорович народився на Кіровоградщині 3 серпня 1946 року. В 60-х роках родина переїхала в Донецьк. Вступив до Одеського університету на історичний факультет, але, не провчившись і року, забрав документи – «з ідейних міркувань», разом з науковим керівником, бо справжньої історії в Радянському Союзі бути не могло. А історією він захоплювався з дитинства, вивчав її за Грушевським – багатотомником, що був родинною реліквією. Служив на флоті, де мав можливість багато читати, саме там, за його словами, пробуджувалась його національна свідомість. Повернувся після служби в Донецьк, спроба вступу на філософський факультет Донецького державного університету не була вдалою через його непартійність. Вчився на філологічному факультеті, працював на залізниці, після закінчення читав лекції заочникам, викладав українську мову і літературу в школі №1 м. Донецька.

На той час «модно» було звільняти дітей від вивчення української, що нібито мусило їх «розвантажити». Знаю це, бо також училась в одній із центральних шкіл міста – школі №9. Із моїх 40 однокласників у 7 класі (1985 рік) українську вивчали 12, а у восьмому – лише 8 учнів. У таких умовах патріоти, об'єднані Товариством української мови, вирішили відродити україномовні школи. В першу чергу – для своїх власних дітей. Федір Олехнович поширив у газетах

оголошення – відгукнулося більше 200 чол. І одразу на базі ДонНУ почала працювати недільна школа. А місцева влада пручалася. Доводилось оббивати пороги, звертатися до депутатів Верховної ради УРСР Д.Павличка, Б.Олійника, О.Гончара, В.Яворівського, навіть у Москву – і в Міністерство освіти, й особисто до академіка Сахарова, який щиро підтримав відкриття української школи. Нарешті весною 1990 р. наказом Міністерства освіти УРСР було ухвалено відкрити школу, а директором призначити Л.Г.Громового, який на той час працював методистом кабінету української мови і літератури, а потім інспектором міського відділу народної освіти. І він почав набирати колектив, проводив довгі бесіди з кандидатами на посади вчителів. Влітку школі виділили приміщення колишнього навчально-виробничого комбінату і почали ремонт. І хоч 1 вересня 1990 року відбулось урочисте відкриття і освячення школи, заняття почалися лише через 2 тижні. Свято Першого дзвінка урочисто провели біля пам'ятника Шевченку. На відкритті були присутні Іван Драч, Дмитро Павличко, гості з Києва та інших міст. І ще 2 тижні зранку вчителі проводили з дітьми екскурсії, а потім приєднувались до будівельників і батьків.

Приміщення було прийняте як тимчасове. Леонід Григорович мав проект сучасного приміщення, яке б могло вмістити всіх бажаючих. Але головне – школа вже почала працювати.

Фінансуванню нової школи сприяли ТУМ, Українсько-канадський центр, що з початку 90-х розміщався в обласній бібліотеці ім. Крупської, українська діаспора, особливо п. Зеновій Квіт. Незбагненно, як у ті часи Леоніду Григоровичу вдавалося знаходити кошти, але для кожного кабінету початкових класів, української мови та іноземних мов були придбані фортепіано – близько 20!, 3 бандури, магнітофони і програвачі, був обладнаний лінгафонний

кабінет для вивчення іноземних мов, працювало шкільне радіо! І це на порожньому місці колишнього НВК! Навіть парти не давала місцева влада – їх і шафи в кожний клас придбали за пожертви благодійників. Був обладнаний комп'ютерний клас, у кінці 90-х – ще один. Діаспора і ТУМ допомогли зробити шкільну бібліотеку найбагатшою в місті – дарували підручники, художню літературу, в тому числі іноземними мовами, періодику. Щороку передплачувалося близько 100 найменувань!!! Кожен учитель міг знайти в бібліотеці кілька фахових видань. У Леоніда Григоровича була власна унікальна бібліотека, де були видання художні, філософські, величезна кількість словників і довідників, і він ділився з нами, і дуже жалкував за нею після виїзду з Донецька...

Спонукав нас до отримання вищої освіти. Майже всі вчителі початкових класів, що прийшли до школи одразу після педагогічного училища, заочно вчилися на філфаці ДонНУ і часто зверталися до Леоніда Григоровича. Наприклад, по «Сонячну машину» В.Винниченка, яку можна було знайти лише в читальному залі обласної бібліотеки, як і твори шістдесятників. У школі ж були повні зібрання творів класиків української літератури, були тритомники хрестоматії «Українське слово» на кожного учня 10-11 класів! Директор був глибоко переконаний: учитель повинен багато читати і постійно вчитися. Не перевіряв, але спонукав, розпитував, радив. Організував стажування в авторській школі педагога-новатора О.А.Захаренка у Сахнівці Черкаської обл. для молодшої вчительки Ольги Сандулеєвої. У 1992 році на базі школи було проведено семінар Світлани Панасівни Логачевської для вчителів початкових класів.

Він був залюблений у книги і нам прищеплював цю любов. Знаходив можливості, щоб дарувати книги кожному на День учителя, а профспілковий комітет

підхопив цю ідею, вітаючи колег у День народження. У такі дні на великій перерві під дверима учительської збиралися учні, щоб підслухати, як учителі і директор співають «Многая літа». Організовував для дітей і вчителів зустрічі з письменниками. У нашій школі побували Дмитро Павличко, Іван Драч, Борис Олійник, Олег Орач, Яр Славутич. Приїжджала Ярослава Стецько.

Педради могли тривати і 3, і 4 години. Леонід Григорович розповідав нам, молодим, про справжню Україну, її роль у світовій історії. У школі історію вчили не за підручниками (на той час ще майже радянськими), а за Грушевським, Аркасом, Яворницьким, і для початкової школи він придбав безліч книжечок «Оповідань з історії України», збірок фольклору, найновіші читанки. Захоплено відкривав нам, молодим, красу рідної мови, любов'ю до неї запалював усіх нас. Він був філологом не за дипломом, а за покликанням, його лінгвістичні розвідки доходили до санскриту...

Допомагав школі колектив шахти ім. Засядька і особисто Юхим Звягільський коштами на ремонти – а вони були постійними і численними, зважаючи на стан приміщення, - навіть обіцяли нам шкільний автобус – це в 90-ті! Але частіше Леонід Григорович зустрічав опір будь-яким своїм спробам якось покращити умови роботи колективу. Майже щороку були спроби закрити школу – найчастіше через недотримання санітарних вимог, і тоді на мітинги виходили всі – батьки, вчителі, громадські організації, писали листи і протести, зверталися в Київ, до Верховної ради, до діаспори, навіть у 1994 році до Міжнародного комітету порушення прав людини ЮНЕСКО і Міжнародного гаазького суду (Нью-Йоркська газета «Свобода» 07.09.1994).

Школа була справді унікальна. Як Республіканська діяла лише 2 роки, потім – обласного підпорядкування, а в

1994 стала однією з 16 шкіл Київського району, бо нарешті місцева влада прийняла рішення про відкриття українських шкіл у кожному районі. Але батьки вели дітей до нас. Бували роки, коли конкурс до Донецької спеціалізованої гуманітарної школи з поглибленим вивченням іноземних мов і суспільно-гуманітарних дисциплін становив 5, а то й 10 осіб на 1 місце. Основним відмінностями було окреме навчання дівчат і хлопців, гуманітарна спеціалізація, поглиблене вивчення мов, вивчення другої іноземної мови з 5 класу (англійська або німецька). Шкільний компонент використовували не лише для поглиблення вивчення окремих предметів, у початкових класах викладалась хореографія, у 1-9 кл. – народознавство, старші класи мали спецкурси з української мови, літератури, технічний (різногалузевий) переклад з іноземних мов. Але головним було те, що школа стала острівцем українства.

Для поглиблення вивчення історії діяли гуртки «Пласт», «Козацький гарт» - плідна співпраця з історичним факультетом ДонНУ. Нерідкими і бажаними гостями були Союзянки (Союз українок). Часто бували у нас священники УГКЦ, що відновлювала діяльність на Сході України, вони налагодили мости дружби між Заходом і Сходом, і наші учні гостювали в Тернопільській області, часто в Зарваниці, а звідти діти приїжджали до нас, були організовані спільні духовні табори на узбережжі Азовського моря.

Ще одна добра традиція – першоквітневі шкільні КВК, де старшокласники змагалися з командою вчителів. І директор був з нами. На фотографіях з виступів – і директор, і двоє його заступників.

Пам'ятаєте, ким був Пітер Пен для своєї ватаги? І другом, і батьком, і захисником. З ним можна було посперечатися, не погоджуватися, та у вирішальний момент він брав відповідальність на себе, очолював

команду – і за ним ішли всі як один, бо довіряли. Так і ми довіряли нашому директору. Може, це звучить дивно, але, перефразовуючи популярного тоді Андрія Миколайчука, старшокласники співали: «Наша школа – рідний дім, Громовий – наш тато, він загинути не дасть, він врятує нас». Леонід Григорович завжди викладав мову і літературу саме в 10-11 класах. Знав кожного учня, його родину, чим вона живе. Його уроки літератури були «уроками про життя», і це згадують усі випускники.

Учні до нашої школи проходили через конкурсний відбір. І після співбесіди щодо здатності до поглибленого вивчення гуманітарних дисциплін директор особисто проводив кількогадинні бесіди з батьками, щоб знати, чим живе родина, як батьки виховують дитину. Він часто повторював випускникам: «Ви – майбутня еліта України». Тому наші школярі не вчилися жити, а жили, творили, відчуваючи себе неповторними особистостями. Гасло нашої школи - «Людина – творець, Людина – патріот, Людина, яка володіє мистецтвом любити і бути любимою».

У 2000 р. Л.Г.Громовий був незаконно звільнений з посади за перевитрату бюджетних коштів. За 4 роки після звільнення Леоніда Григоровича колектив змінився більш ніж наполовину. Але і за таких умов школа не перестала існувати – навпаки, тримала високий рівень. І в цьому є величезна роль її першого керівника.

Наша перша українська школа стала для нас, тоді ще молодих учителів молодій незалежній країні, справжньою школою життя. Загартовані та зміцнені багатьма спільними випробуваннями, ми вчилися разом із нашими учнями. Вчилися бути незалежними, самостійними, любити дітей, рідну землю, відчувати свою відповідальність за свої вчинки і за майбутнє країни. Дякую долі, що дала мені щастя бути ученицею непересічного Вчителя Леоніда Григоровича Громового.

Хочу подякувати моїм колегам, які поділилися своїми спогадами – Зіновії Петрівні Данилюк, Наталії Михайлівні Корляковій, які зараз живуть і працюють у Києві, Лідії Филімонівні Вудвуд - м. Вишгород Київської обл., Віолетті Стрейт – США, Катерині Григорівні Мамедовій – с. Миронівка Київської обл., Олені Марківні Теплицькій, що через стан здоров'я і поважний вік не змогла виїхати з Донецька, і всім учителям, випускникам, батькам нашої школи, які пам'ятають Леоніда Григоровича.

1 вересня 1990 р. Іванна Лотоцька вручає квіти Дмитрові Стусу на відкритті школи

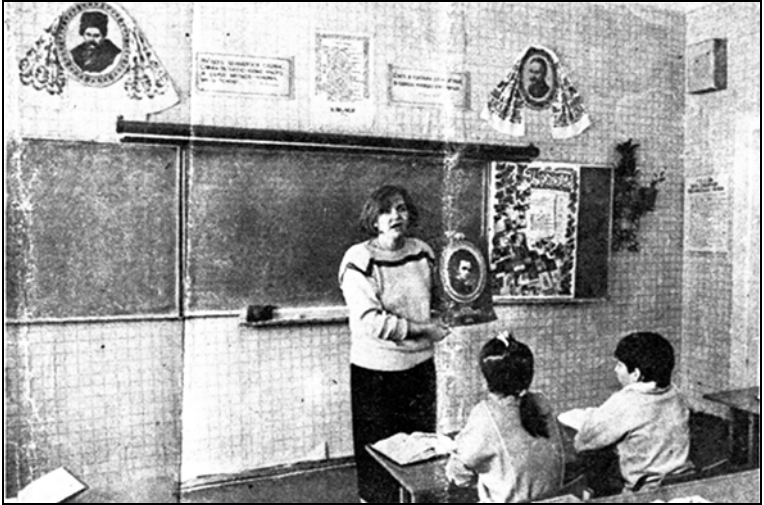

Свято Першого дзвінка біля пам'ятника Т.Шевченку
1 вересня 1990 р.

У центрі: директор ДСГШ № 65 – Леонід Громовий.

Учителька 2-Б класу Віолетта Дегтярьова зі своїми учнями.
1 вересня 1990 року

Урок української літератури проводить Любов Іванівна
Пилипенко

Директор Леонід Громовий з учнями 3-Б класу (1992 рік) і
вчителькою Ольгою Сандулєєвою

Педагогічний колектив школи, 1993 рік. Зліва направо: стоять Ярослав Пасько, Олена Зарайська, Тетяна Ємельянова, Олександр Рибалко, Ольга Сандулєєва, Любов Пилипенко, Віолетта Дегтярьова, Зіновія Данилюк, Галина Лопіна, Олег Комов, Ірина Шингоф, Майя Первак; сидять: Інна Кутковська, Геннадій Мовчан

Випускники й учителі школи. 1й ряд: Лідія Вудвуд, Зіновія Данилюк, Леонід Громовий, Інна Кутковська, Галина Лопіна, Любов Зінченко, Любов Пилипенко, Наталія Ольхіна. 2й ряд: Алла Плевницька, Федір Кондратюк

Команда вчителів на традиційній грі КВК (1990-ті р.р.) Зліва направо:
Людмила Чередниченко, Федір Кондратюк,
Наталія Юрченко, Олександр Рибалко, Наталія
Ольхіна, Галина Лопіна, Ольга Сандулєєва, Любов Пилипенко, Леонід
Громовий, Тетяна Киценко, Тетяна Йолдич, Лариса Гусєва

Команда вчителів на традиційній грі КВК (1990-ті р.р.) Зліва направо:
Людмила Чередниченко, Наталія Юрченко, Олександр Рибалко, Ольга
Сандулєєва, Галина Лопіна, Любов Пилипенко, Тетяна Киценко, Тетяна
Йолдич, Лариса Гусєва

Керівник хору і вчитель музики Геннадій Мовчан – капітан
учительської команди КВК

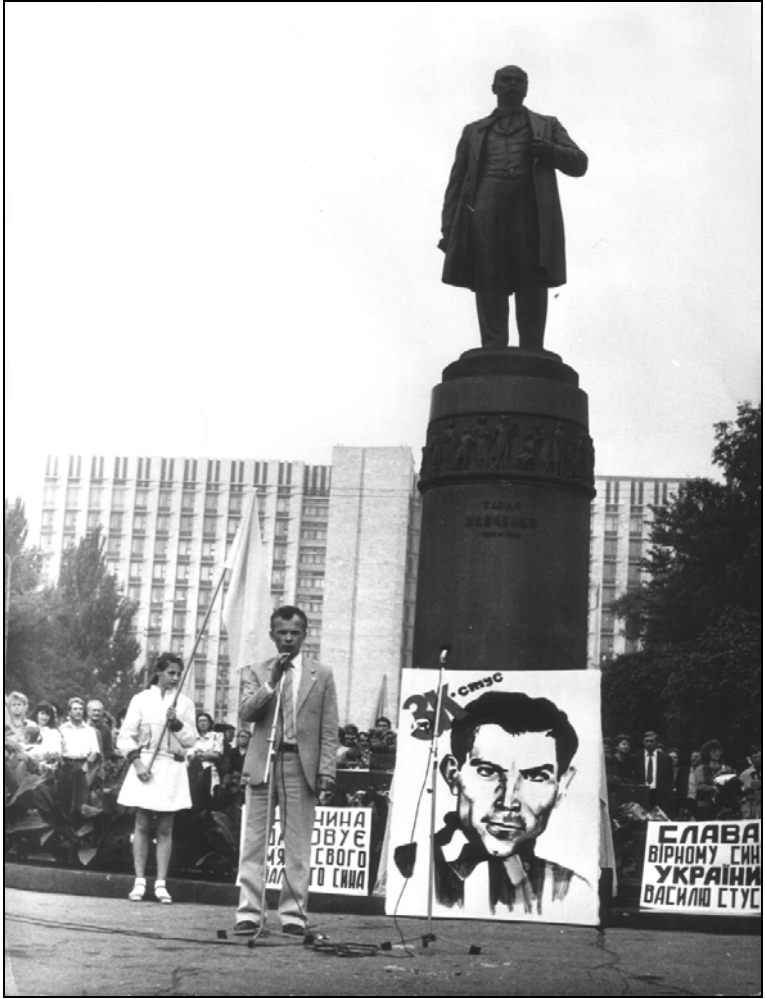
Урок трудового навчання в майстерні
проводить Михайло Якович Зінченко

Працівники школи: Наталія Ольхіна, Валентина Петрівська,
Лідія Вудвуд з доньками Ольгою та Іриною, Лідія
Горбилева, Леонід Громовий (середина 1990-х років)

Вшанування пам'яті Василя Стуса у Донецьку біля
пам'ятника Т. Шевченку.
З мікрофоном Леонід Громовий

Вшанування пам'яті Василя Стуса у Донецьку біля пам'ятника Т. Шевченку.
Біля мікрофону Леонід Громовий.

Леонід Громовий.

16 жовтня 2010 року на урочистому вечорі,
присвяченому 20-тим роковинам відкриття школи.

16 жовтня 2010 року. Свято 20-річчя школи № 65.

16 жовтня 2010 року. Свято 20-річчя школи № 65.
На сцені вчительки зі своїми учнями – доньками:
Женя Гасай, Ірина Шингоф, Світлана та Майя Первак.

Лотоцька І.

Спогади колишньої учениці ДСГШ №65

Про мою рідну дорогоцінну школу 65 я можу розповідати вічно. Громовий відкрив першу українську школу, для вступу до якої був конкурс. Тут вчилися з різних районів міста – і з Текстильників, і Калиновки.

Директор організував у школі ще за совка молодіжні рухи. Він мріяв зробити Український центр. Але грошей не стало. Леонід Григорович все одно реалізував свою мрію, хоч не так глобально. Тут був і Пласт, і традиції, і квитки на українські концерти "Червоної рути". Була чудова бібліотека за кошти діаспори. Старші школярі ходили вертепами по сусідніх садочках (фото 1), бо діти справжнього Різдва не бачили. Нам викладали історію УПА – не радянську.

Потім школу хотіли закрити бо вона – «розсадник націоналізму». Ми поїхали з Синьо-жовтим прапором і піснею «Ой у лузі червона калина» страйкувати до приміщення, яке потім стало ОДА. 1990 рік ще є Союз. Нас вигнали з тролейбуса, і ми пішки йшли до будівлі ОДА, чи як вона там називалась тоді.

Громового звільнили ще за Кучми. Потім він не міг знайти роботу навіть вчителем, навіть при Ющенку, хоч про це писали загальноукраїнські газети.

Коли почалась війна, в його будинок влучив снаряд. Він переїхав в Київську область, дуже хворів і знайшов спокій восени минулого року (28 вересня 2018 року).

В моєму архіві збереглися «Метелики» - листівки, які нам роздавали в школі.

Український національний Календар

Січень

- 1.1.1647 — Помер Київський митрополит Петро Могила
- 1.1.1909 — Народився Ст. Бандера голова проводу Організації Українських Націоналістів.
- 6.1.1742 — Помер гетьман Пилип Орлик.
- 6.1.1834 — Народився український історик Володимир Антонович.
- 6.1.1846 — У Києві засновано Кирило-Мефодіївське братство.
- 11.1.1888 — Помер співець Буковини Юрій Федькович.
- 13.1.1906 — У Києві почав виходити перший український щоденник «Громадська Думка».
- 13.1.1667 — Андрусівська умова, що поділила Україну між Польщу і Московщину.
- 14.1.1649 — Триумфальний в'їзд Богдана Хмельницького до Києва після перемоги над поляками.
- 18.1.1654 — Переяславська умова Богдана Хмельницького з Московщиною.
- 21.1.1919 — Карпатська Україна схвалила прилучитися до Української Народної Республіки.
- 22.1.1846 — Народився поет Володимир Самійленко.
- 22.1.1918 — Проголошення IV універсалом Української Центральної Ради Незалежності України.
- 22.1.1919 — Проголошення соборності України.
- 22.1.1803 — Помер останній гетьман України Кирило Розумовський.
- 22.1.1920 — Померла письменниця і громадська діячка Наталія Кобринська.
- 23.1.1921 — Від руки скритовбивця загинув композитор Микола Д. Леонтович.

29.1.1918 — Бій під Кругами.

Лютий

- 1.2.1897 — Народився поет Євген Маланюк.
- 3.2.1812 — Народився поет Євген Гребінка.
- 3.2.1864 — Народився поет-сатирик Володимир Самійленко.
- 4.2.1794 — Другий поділ Польщі. Волинь і Поділля прилучено до Росії.
- 5.2.1955 — Помер у Вінніпегу проф. Леонід Білецький, визначний науковець і шевченкознавець.
- 6.2.1908 — Згинув від багнетів австрійських жандармів у Коропці над Стрипою Марко Каганець.
- 7.2.1933 — Помер артист Микола Садовський.
- 9.2.1918 — У Бресті підписано мировий договір між Україною і Центральними державами.
- 10.2.1900 — Засновано в Україні першу політичну партію «РУП» (Революційна Українська Партія).
- 12.2.1871 — Народився письменник Лесь Мартович.
- 12.2.1924 — Згинула з рук польської поліції Ольга Басараб.
- 12.2.1939 — Перші вибори до Сейму Карпатської? України.
- 14.2.1897 — Помер письменник Пантелеймон Куліш.
- 20.2.1054 — Помер Ярослав Мудрий, великий князь київський.
- 20.2.1905 — Народився письменник Улас Самчук.
- 21.2.1942 — Загинула в Києві з рук німецької поліції письменниця Олена Теліга.
- 22.2.1860 — Народилась визначна українська театральна артистка Марія Заньковецька.
- 24.2.1608 — Помер видатний діяч української культури і оборонець релігії кн. Костянтин, Василь Острозький.

- 25.2.1871 — Народилась поетеса Леся Українка.
- 26.2.1608 — Помер князь Костянтин Острозький.
- 26.2.1886 — Народився визначний український графік Юрій Нарбут.
- 27.2.1664 — Під Новгородом Сіверським поляки розстріляли козацького полковника Івана Богуна.
- 28.2.1734 — Помер гетьман Данило Апостол.

Березень

- 3.3.1811 — Народився галицький поет о. Антін Могильницький
- 3.3.1947 — Померла поетка Уляна Кравченко.
- 3.3.1827 — Народився український байкар Леонід Глібов.
- 3.3.1947 — Помер проф. Філарет Колеса, учений, композитор, етнограф.
- 4.3.1861 — Скасовано в Росії панщину.
- 6.3.1951 — Помер письменник і політичний діяч Володимир Вінниченко.
- 7.3.1917 — Українські гвардійські полки Волинський, Преображенський і Ізмаїльський розпочали революцію в Петрограді, від чого почалась велика російська революція.
- 8.3.1169 — Суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував і пограбував столицю Русі - України Київ гірше татар.
- 9.3.1814 — народився Тарас Шевченко.
- 10.3.1861 — Помер Тарас Шевченко.
- 14.3.1872 — Перша вистава українською мовою в київському театрі.
- 14.3.1923 — Рада амбасадорів в Парижі віддала Галичину Польщі.
- 15.3.1668 — Дем'ян Многогрішний вибраний гетьманом

України.

- 15.3.1939 — Проголошено самостійність Карпатської України.
- 16.3.1910 — Почав виходили у Вінніпегу, Канада, часопис «Український голос».
- 17.3.1917 — Створено в Києві Українську Центральну Раду.
- 18.3.1921 — Підписано в Ризі польсько-советський мировий договір.
- 19.3.1669 — Поляки розстріляли під Корсунем без суду на неправдивий донос польського шляхтича гетьмана Івана Виговського.
- 19.3.1895 — Народився поет Максим Рильський.
- 21.3.1942 — Померла письменниця Ольга Кобилянська.
- 22.3.1842 — Народився композитор Микола В. Лисенко.
- 24.3.1989 — Утворення Першої на Україні Крайової організації Народного Руху України в м. Тернополі.
- 26.3.1909 — Помер Історик, композитор Микола Аркас.

Квітень

- 1.4.1917 — Українська Центральна Рада організувала в Києві маніфестаційний похід, оголосивши це свято «Першим Днем Свободи України».
- 7.4.1811 — Народився побудитель Галицької землі письменник Маркіян Шашкевич.
- 8.4.1340 — помер останній Галицько-Волинський король Юрій II, отруєний боярами.
- 9.4.1864 — Народився поет Павло Грабовський.
- 10.4.1622 — Помер у Києві гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний.
- 14.4.1768 — Почалось повстання гайдамаків під проводом Максима Залізняка.
- 15.4.1918 — Помер повістяр Іван Нечуй-Левицький.

- 18.4.1862 — Народилася поетеса Уляна Кравченко.
- 19.4.1917. — Почався в Києві Всеукраїнський Національний Конгрес.
- 20.4.1922 — Помер композитор Кирило Стеценко.
- 20.4.1885 — Помер історик Микола Костомаров.
- 21.4.1785 — Катерина II узаконила в Україні кріпацький устрій.
- 23.4.1185 — Почався похід князя Ігоря Святославовича на половців.
- 25.4.1927 — Помер письменник Марко Черемшина (Іван Семанюк).
- 25.4.1910 — Помер письменник і драматичний артист Марко Кропивницький.
- 25.4.1913 — Помер письменник Михайло Коцюбинський.
- 26.4.1890 — Народився Микола Зеров, видатний поет і літературознавець.
- 26.4.1945 — Помер гетьман Павло Скоропадський.
- 27.4.1904 — Помер письменник Михайло Старицький.
- 28.4.1915 — Бої Українських Січових Стрільців на Маківці.
- 29.4.1918 — Флот на Чорному морі підняв українські прапори.
- 29.4.1918 — Павла Скоропадського проголошено гетьманом України.
- 29.4.1722 — Заведено на Україні так звану «Малоросійську колегію».

Травень

- 2.5.1848 — В Галичині створено перше українське політичне товариство «Головна Руська Рада».
- 4.5.1838 — Викуп Т. Шевченка з кріпацтва.
- 5.5.1886 — Народився буковинський поет і композитор Сидір Воробкевич.

- 6.5.1910 — Помер письменник і громадський діяч Борис Грінченко.
- 7.5.1840 — Народився драматург і актор Марко Кропивницький.
- 13.5.1849 — Народився письменник Панас Мирний.
- 13.5.1933 — Покінчив життя самогубством письменник Микола Хвильовий.
- 14.5.1871 — Народився письменник Василь Стефаник.
- 15.5.1848 — Скасування панщини в Галичині.
- 16.5.1817 — Народився письменник і історик Микола Костомаров.
- 18.5.1861 — Похорони Т. Шевченка на Чернечій горі під Каневом.
- 18.5.1917 — У Києві почався Перший Всеукраїнський Військовий З'їзд.
- 20.5.1932 — Помер письменник Степан Васильченко.
- 21.5.1920 — Поляки замордували композитора Остапа Нижанківського.
- 23.5.1920 — Помер видатний український графік Юрій Нарбут.
- 23.5.1938 — Загинув від розриву бомб провідник Організації Українських Націоналістів полк. Євген Коновалець.
- 24.5.1125 — Помер Великий Київський князь Володимир Мономах.
- 25.5.1926 — Загинув а Парижі від кулі Щварцбарта Головний Отаман Симон Петлюра.
- 28.5.1916 — Помер у Львові Іван Франко.
- 30.5.1876 — Заборона українського друкованого слова царським урядом.
- 31.5.1224 — Перша зустріч українських воїнів з татарами в бою над річкою Калкою.

Червень

- 2.6.1936 — Помер письменник Андрія Чайковський.
- 4.6.1775 — Друге зруйнування Запорізької Січі.
- 7.6.1843 — Помер поет Маркіян Шашкевич.
- 7.6.1930 — Помер маляр Петро Холодний.
- 8.6.1919 — Українська Галицька Армія почала під Чортковом офензиву проти поляків.
- 9.6.1898 — Помер поет Яків Щоголів
- 10.6.1917 — Перший Всеукраїнський З'їзд у Києві.
- 11.6.1931 — Помер історик і політичний мислитель В'ячеслав Липинський
- 13.6.1944 — З рук німецької поліції загинув поет Ольжич (Олег Кандиба).
- 19.6.1205 — В бою з поляками під Завихостом згинув князь Роман Галицький.
- 20.6.1895 — Помер учений і політичний діяч Михайло Драгоманів
- 20.6.1948 — В Авгсбурзі, Німеччина, постала Українська Національна Рада.
- 22.6.1941 — Початок німецько-советської війни
- 23.6.1917 — Перший Універсал Українські Центральної Ради.
- 25.6.1943 — Перший Конгрес Українців Канади
- 29.6.1849 — Народилася письменниця Олена Пчілка.
- 29.6.1918 — Помер проф. Федір Вовк, світової слави вчений антрополог.
- 29.6.1933 — Помер генерал Мирон Тарнавський, начальний вождь УГА.
- 30.6.1569 — Люблинська Унія, якою прилучено до Польщі українські землі.

Липень

- 1.7.1910 — Згинув у Львові український студент Адам Коцко в боротьбі за Український Університет.
- 7.7.1709 — Нещасливий для України бій під Полтавою.
- 8.7.1919 — Згинув у летунській катастрофі полковник Вітовський, організатор Листопадового Зриву і військовий міністр ЗУНР.
- 8.7.1659 — Гетьман Іван Виговський розбив москалів під Конотопом.
- 8-
9.7.1961 — Всенародний Шевченківський Здвиг у Вінніпегу з нагоди відкриття пам'ятника Т. Шевченкові
- 9.7.1961 — Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпезі.
- 9.7.1651 — Бій під Берестечком.
- 11.7.969 — Померла княгиня Ольга.
- 15.7.1015 — В Брестові під Києвом помер князь Володимир Великий. -
- 17.7.1919 — Перехід УГА за Збруч.
- 17.7.1902 — Почались рільні страйки в Галичині.
- 18.7.1863 — Таємний наказ царського міністра Валуєва цензурі не випускати друком жодної української книжки.
- 21.7.1941 — Помер письменник Богдан Лепкий
- 25.7.1687 — Іван Мазепа став гетьманом України.
- 26.7.1874 — Народився письменник Марко Черемшина.
- 26.7.1880 — Народився письменник Володимир Винниченко.
- 27.7.1834 — Засновано Київський Університет ім. Св. Володимира.
- 30.7.1649 — Згинув у бою під Лойовом наказний гетьман Михайло Кричевський.

Серпень

- 1.8.1913 — Померла українська письменниця Леся Українка.
- 4.8.1914 — Засновано у Львові «Союз Визволення України».
- 4— — Відкрито в Саскатуні (Канада) Інститут Петра Могили.
- 5.8.1916 — Відбувся в Саскатуні Перший Український Народний З'їзд.
- 5.8.1911 — Померла письменниця Ганна Барвінок.
- 6.8.1657 — Помер в Чигирині гетьман Богдан Хмельницький.
- 8.8.1819 — Народився письменник Пантелеймон Куліш.
- 8.8.1834 — Народився буковинський поет Юрій Федькович.
- 10.8.1867 — Народився письменник Осип Маковей.
- 10.8.1907 — Померла письменниця Марко Вовчок.
- 11.8.1792 — Перенесено запорожців над ріку Кубань
- 12.8.1925 — Помер поет Володимир Самійленко.
- 13.8.1873 — Помер галицький поет Антін Могильницький.
- 15.8.1856 — Народився геніальний український поет Іван Франко.
- 17.8.1772 — Прилучено Галичину до Австрійської монархії.
- 18.8.1649 — Зборівська угода гетьмана Б. Хмельницького з Польщею, яка гарантувала козакам багато вольностей.
- 18.8.1836 — Народився письменник Олександр Кониський.
- 20.8.1843 — Помер письменник Григорій Квітка - Основ'яненко.

- 20.8.1921 — Помер письменник А. Кащенко.
- 21.8.1627 — Вийшов у Києві один із перших словників української мови «Лексикон Памви Беринди».
- 21.8.1925 — Помер письменник Осип Маковей.
- 22.8.1709 — Помер гетьман Іван Мазепа.
- 28.8.1921 — Більшовики розстріляли в Києві поета Григорія Чупринку.
- 29.8.1845 — Народився драматург Іван Тобілевич (Карпенко-Карий).
- 29.8.1835 — Народилась письменниця Людмила Старицька-Черняхівська.
- 31.8.1919 — Злучені українські армії (УНР і УГА) зайняли Київ.

Вересень

- 1.9.1939 — Початок другої світової війни.
- 7.9.1805 — Народився письменник Олекса Стороженко.
- 8— — Всеукраїнський Установчий З'їзд Народного Руху України.
- 10.9.1989 — Народився Іван Котляревський, батько нового українського письменства.
- 9.9.1914 — Перший бій Українських Січових Стрільців під Сянками.
- 10.9.1910 — Помер Василь Доманицький, видавець першого повного «Кобзаря».
- 12.9.1875 — Народився Олександр Кошиць, композитор і диригент.
- 12.9.1903 — У Полтаві відкрито пам'ятник Іванові Котляревському.
- 15.9.1907 — Помер драматург і артист Іван Тобілевич.
- 16.9. 1659 — Договір гетьмана Івана Виговського з

- Польщею в Гадячі.
- 18.9.1864 — Народився письменник Михайло Коцюбинський.
- 18.9.1940 — Помер артист Опанас Саксаганський, брат Івана Тобілевича і Миколи Садовського.
- 18.9.1841 — Народився Михайло Драгомані в.
- 19.9.1903 — Помер буковинський поет і композитор Сидір Воробкевич.
- 21.9.1944 — Помер у Вінніпезі Олександр Кошиць.
- 22.9.1918 — Відкрито в Києві Український Університет.
- 23.9.1648 — Бій під Пилявцями — найбільша перемога Б. Хмельницького над поляками.
- 29.9.1866 — Народився історик Михайло Грушевський.

Жовтень

- 1.10.1187 — Помер Галицький князь Ярослав Осмомисл.
- 1.10.1877 — Помер український учений О. Бодянський.
- 1.19.1929 — Масові арешти в Україні у зв'язку з процесом Спілки Визволення України.
- 3.10.1930 — Померла письменниця Олена Пчілка, мати Лесі Українки.
- 4.10.1891 — Народився поет Юрій Клен.
- 4.10.1930 — Померла визначна українська артистка Марія Заньковецька.
- 7.10.1926 — Помер український етнограф Володимир Гнатюк.
- 9.10.1596 — Проголошення Церковної Унії в Бресті.
- 10.10.1893 — Помер байкар Леонід Глібов.
- 13.10.1866 — Помер письменник Петро Гулак-Артемівський.
- 14.10.1921 — Почався в Києві Перший Всеукраїнський Собор Української Автокефальної Православної Церкви.

- 15.10.1959 — Вбито Ст. Бандеру, голову проводу Організації Українських Націоналістів в Мюнхені співробітником КДБ Богданом Сташинським.
- 18.10.1876 — Народився український учений, історик літератури і літературознавець Сергій Єфремов.
- 18.10.1918 — Скликано у Львові Українську Національну Раду.
- 5-28.10.1990 — II Всеукраїнські збори (з'їзд) Народного Руху України.
- 28.10.1894 — Помер перший історик української літератури Омелян Огоновський.
- 29.10.1794 — Помер мандрівний філософ Григорій Сковорода.
- 30.10.1947 — Помер поет Юрій Клен.

Листопад

- 1.11.1861 — Народилася українська письменниця Дніпрова Чайка.
- 1.11.1889 — Народився письменник-сатирик і гуморист Остап Вишня (Павло Губенко)
- 1.11.1918 — Листопадовий Зрив. Українські війська зайняли Львів.
- 3.11.1941 — Зруйновано вибухом Успенську церкву Києво-Печерської Лаври.
- 3.11.1885 — Помер галицький письменник Микола Устиянович.
- 4.11.1921 — Почався Другий Зимовий Похід під командою генерала Юрка Тютюнника.
- 6.11.1912 — Помер Микола Лисенко, великий український композитор.
- 6.11.1811 — Народився поет Маркіян Шашкевич, що відродив українську літературу в Галичині.

- 7.11.1940 — В Канаді постає «Комітет Українців Канади».
- 9.11.1976 — Утворилась Українська Гельсінська Група (захист прав людини).
- 9.11.1872 — Народився письменник Богдан Лепкий.
- 10.11.1708 — Москалі здобули і зруйнували Батурин, тодішню столицю Гетьманщини.
- 10.11.1838 — Помер батько новітньої «української літератури» Іван Котляревський.
- 14.11.1918 — У Києві засновано Всеукраїнську Академію Наук.
- 15.11.1918 — Початок повстання проти гетьмана Скоропадського.
- 15.11.1945 — Була заснована в Авгсбурзі, Німеччина, Українська Вільна Академія Наук.
- 16.11.1863 — Народилася письменниця Ольга Кобилянська.
- 17.11.1828 — Народилася письменниця Генна Барвінок.
- 18.11.1804 — Засновано університет у Харкові.
- 19.11.1698 — Помер гетьман Петро Дорошенко.
- 20.11.1917 — Появився Третій Універсал Української Центральної Ради.
- 21.11.1921 — Більшовики розстріляли під Базаром на Волині 359 українських вояків.
- 23.11.1873 — Помер український учений Михайло Максимович
- 24.11.1934 — Помер славний український історик М. Грушевський.
- 25.11.1838 — Народився письменник Іван Нечуй-Левицький.
- 29.11.1778 — Народився письменник Григорій Квітка-Основ'яненко.
- 29.11.1902 — Помер на засланні український поет Павло Грабовський.

Грудень

- 1.12.1893 — Народився письменник Микола Хвильовий.
- 2.12.1874 — Помер письменник Олекса Стороженко.
- 2.12.1919 — Початок Першого Зимового Походу під команду генерала Омеляновича Павленка.
- 2.12.1938 — Проголошено автономію Карпатської України.
- 4.12.1803 — Помер на Соловках останній Кошовий Запорізької Січі Петро Калнишевський.
- 5.12.1878 — Народився поет О. Олесь.
- 5.12.1917 — Відкрито у Києві Українську Академію Наук.
- 7.12.1811 — Народився галицький письменник Микола Устиянович.
- 7.12.1936 — Помер письменник Василь Стефаник.
- 8.12.1868 — Засновано у Львові Товариство «Просвіта».
- 11.12.1840 — Народився письменник Михайло Старицький.
- 12.12.1871 — Народився письменник Анатоль Свидницький.
- 12.12.1900 — Помер письменник Олександр Кониський.
- 15.12.1934 — Більшовицький таємний суд засудив до страти 28 українців, а між ними письменників: О. Влизька, В. Мисика, Д. Фапльківського, М. Терещенка, Гр. Косинку, І. Крушельницького, М. Лебединця, Костя Буревія, Романа Шевченка.
- 17.12.1939 — Загинув поет і літературознавець М. Драй-Хмара.
- 18.12.1856 — Народився великий український артист Микола Садовський.
- 22.12.1833 — Народилась письменниця Марко Вовчок.
- 23.12.1873 — Засновано у Львові Наукове Товариство ім.

- Шевченка.
- 25- — Оформлення організації Союзу Українок
26.12.1926 Канади на З'їзді в Саскатуні.
- 25- — Оформлення організації Союзу Українців
26.12.1927 Самостійників у Саскатуні.
- 27.12.1879 — Народився письменник С. В. Васильченко
(Панасенко).
- Грудень — оформлення організації «Союз Української
1931 Молоді Канади».

Бог і Україна

Молитва і усвідомлення свого національного Я допоможе нам у боротьбі за волю України.

*Стань побожно, усвідомлюючи, що звертаєшся до
Самого Бога, і, покладаючи на себе знак хреста,
промовляй: «Во ім'я Отця і Сина, Святого Духа. Амінь.»
Це скажи тричі: під час кожного промовляння
перехрестись.*

*Тепер зупинись на хвилину, заспокой свої почуття.
Щоб думки твої залишили все земне, і тоді говори
наступні молитви, без поспіху і з увагою.*

Молитва Господня

(Молитва ця зветься Господньою, бо її навчив своїх учеників Сам Господь Ісус Христос).

Отче наш, що еси на небесах, нехай святиться ім'я твоє, нехай прийде царство твоє, нехай буде воля твоя, як на небі, так і на землі. Хліб наш насущний дай нам сьогодні, і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим; і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого. Амінь.

Символі віри

Вірую в єдиного Бога Отця, Вседержителя, творця неба і землі, і всього видимого і невидимого.

І в єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, єдинородного, від Отця родженого перед усіма віками.

Світло від світла, Бога істинного від Бога істинного, родженого, не сотвореного, єдиносущного з Отцем, що через Нього все сталося.

Він задля нас людей і нашого ради спасіння зійшов із небес, і воплотився з Духа Святого і Марії Діви, і став чоловіком.

І був розп'ятий за нас за Понтія Пилата, і страждав, і був похований.

І воскрес у третій день, згідно з Писанням.

І вознісся на небо, і сидить праворуч Отця.

І вдруге прийде зі славою судити живих і мертвих, а Його царству не буде кінця.

І в Духа Святого, Господа животворящего, що від Отця [і Сина] ісходить, що з Отцем і Сином рівнопоклоняємий і рівнославимий, що говорив через пророків.

В єдину, святу, соборну й апостольську Церкву.

Сповідую одне хрещення на відпущення гріхів.

Очікую воскресіння мертвих і життя майбутнього віку. Амінь.

Молитва до Пресвятої Богородиці

Богородице Діво, радуйся, благодатна Маріє, Господь з тобою. Благословенна ти між жінками і благословенний плід лона твого, бо ти породила Христа Спаса, Ізбавителя душ наших.

Достойно є воістину величати блаженною Тебе, Богородицю, присноблаженну, і пренепорочну, і Матір

Бога нашого. Чеснішу від херувимів і незрівнянно славнішу від серафимів, що без зотління Бога Слово породила, сущу Богородицю, тебе величаємо.

Під Твою Милість прибігаємо, Богородице Діво, молитвами нашими в скорботах не погорди, але від бід ізбави нас, Єдина Чиста і Благословенна.

Преславна Приснодіво Богородице, прийми молитви наші і донеси їх Синові Твоєму і Богові нашому, щоб спас задля Тебе душі наші.

Всю надію мою на Тебе покладаю, Мати Божа! Охорони мене ласкою Твоюю!

Десять заповідей божих

1. Я – є Господь Бог твій. Нехай не буде в тебе інших богів, окрім мене.
2. Не роби собі ідола і нічого подібного до нього, і не поклоняйся йому і не служи йому.
3. Не називай імені Господа Бога твого надаремно.
4. Пам'ятай день святий святкувати.
5. Шануй твого батька і твою матір. І добре тобі буде, і довго будеш жити на землі.
6. Не вбивай.
7. Не чини перелюбу.
8. Не кради.
9. Не свідчи неправдиво проти ближнього твого.
10. Не жадай нічого, що є власністю ближнього твого.

10 грудня

У всьому світі відзначається день прав людини. Саме в цей день в 1948 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про набрання чинності Загальної декларації прав людини

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.

2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або

поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

«Аргументи і факти» №49 1989 р.

Історичні особи України

Іван Мазепа

В українській шляхетній сім'ї палких прихильників незалежної України Степана і Марини в 1629 році народився син Іван. Відданість роду Мазепів українському народові іде в глибину століть.

До 1649 року Іван Мазепа вчився у Київській братській школі, а відтак — в європейських університетах. Здобувши в Європі високу освіту, знаючи багато мов, молодий, здібний, красивий юнак своїм розумом і сміливістю в короткі часі завойовує авторитет в світських колах тодішньої Європи.

В 1659 році стає послом до Гетьмана Виговського, а потім до Хмельниченка. Після певних обставин при Гетьманові Петру Дорошенку, згодом при Гетьманові Лівобережної України Самойловичеві Іван Мазепа стає генеральним осавулом і довіреним у важливих державних справах на переговорах у Москві.

Москва в 90-х роках XVII століття насильно нав'язала Україні ще 22 статті до Переяславського пакту, згідно з яким обмежувалися права Гетьмана України і старшин, обов'язкові єднання українців з москалями через шлюби і інші ганебні примуси, утиски вольностей і податки. Всі ці

утиски з боку Москви проти України викликали велику непокору і недовіру москалям. Московські опричники знущались над народом, грабували майно людей, гвалтували жінок і дівчат. Всі ці варварські зlodіяння москалів обурювали як простих людей, так і верховну козацьку старшину. В цей час на політичну арену виходять два великі, хитрі і молоді, а один із них ще й підступний, монархи: цар Московський Петро 1 і король Шведський Карл XII. 1699 року Петро 1 і король Польщі Август II підписали угоду проти Карла XII на завоювання нових територій.

При такій політичній ситуації і розкладці сил, враховуючи велике невдоволення проти Москви українського народу, козацької старшини, Запорізького війська на чолі з Костем Гордієнком, Гетьман Іван Мазепа змушений був хитрощами, великим розумом і військовим талантом бути у великому довір'ї Московського царя Петра I. Народ, і особливо старшина, бачачи його прихильність до царя, обурювались проти Гетьмана, внаслідок чого в Москву йшло на Івана Мазепу маса доносів.

Але в цей час Гетьман Іван Мазепа не покидає думки про відокремлення України від Москви. Гетьман веде таємні переговори з Карлом XII. Про них знає дуже вузьке коло наближених осіб. В 1707 році 16 жовтня після чергового листа в присутності писаря П. Орлика перед хрестом Гетьман промовив: «Я кличу Всемогутнього Бога за свідка і заприсягаюсь, що не ради своєї користі..., а заради усіх вас... для загального добра матері нашої, Бідної України... і народу українського». Він був змушений вдаватися і до такої політики.

Але плани Мазепи порушив Карл XII, коли пішов походом на Москву через Україну, чим знищив своє військо і Україну. Коли Гетьман узнав про цей похід, то так і заявив: «...Тепер він впровадить за собою по саме серце

України московське військо... на погибель нашу». І це була дійсно велика помилка Карла XII.

Одним із перших прикладів масового геноциду українського народу був Батурин — столиця гетьманщини. Батурин захищався всім живим населенням, героїчно бились поруч мужчин жінки, підлітки і духовні отці. І тільки підступно місто було взято москалями, а все населення — дорослі і діти — були винищені до єдиного. Дороги по Україні були встелені трупами українців.

Після переходу війська запорозького на чолі з кошовим Костей Гордієнком на бік Мазепи поварварському було знищено Січ. Тяжка доля випала для українського народу. Україна стала загальним побоїщем і варварського руйнування. Величезна кількість людей, цілих родин вивезено в Сибір. Сам Гетьман Мазепа з деякою частиною козаків відступив під місто Бендери.

Цар Петро, здобувши перемогу під Полтавою, оголосив Івана Мазепу зрадником народу. Був відданий наказ російській церкві раз в рік виголошувати анафему (прокляття) по всіх церквах України і Росії. Москва, московіти боялись українського розуму, високої думки і людяності. Тому, при виборі нового гетьмана вони побоялись вибрати Полуботка за його розум. Геноцид продовжувався.

Петро I в одному із своїх пунктів вимог Карлу XII ставить видачу Івана Мазепи, але в цьому було йому відмовлено. Тоді цар назначає за викрадення Івана Мазепи 300 тис. талерів золотом, але це йому не вдається, так як невдовзі Гетьман Іван Мазепа 22 серпня 1709 року помер. Домовина його зараз знаходиться у місті Галаці в Молдові.

Крім політичних потуг Івана Мазепи, він багато зробив для розвитку господарського і духовного життя українського народу. За його ініціативою побудовано

багато церков, шкіл, розвивалась культура. Все це робилось, незважаючи на московські утиски. Україна знаходилась в цей період на високому щаблі свого розвитку, що відповідав європейському рівню. Через те Петро I був особисто заздрісним таланту, розуму, освіченості і політичній мудрості Івана Мазепи.

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ, СКЛАДЕНА МАЗЕПОЮ ТА
КОСТЕМ ГОРДІЄНКОМ, ЯКУ ВОНИ БАЖАЛИ НАДАТИ
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ ЩЕ В 1709 р..
МАЙЖЕ ЗА СТОРІЧЧЯ ДО ЗНАМЕНИТИХ ПРАВ І
СВОБОД, ПРОГОЛОШЕНИХ ФРАНЦУЗЬКОЮ РЕВОЛЮЦІЄЮ.**

Майже три сторіччя тому українській людині встановлювалось:

1. Вся козацька Україна, Правобічна і Лівобічна, і Запоріжжя залучуються в одну Українську Козацьку Республіку.

2. На Україні має правити Гетьман, вибраний народом, а при гетьмані мають бути «генеральні радники» із козацької старшини, полковників - по одному з кожного полку.

3. Крім того, має бути «генеральна Рада», яка складається з генеральних радників, полкових старшин, сотників і вибраних полкових постів та послів із Запорізької Січі: ця «генеральна Рада» мусить збиратися на засідання три рази в рік.

4. Гетьман підлягає «генеральній Раді».

5. Всі уряди і старшини виборні.

6. Старшина має повернути захоплені маєтки.

7. Має настати повна воля, і всі люди мають стати вільними козаками.

8. Мають скасуватися всі несправедливі тягарі, драчки і данини.

Нестор Махно

Нестор Іванович Махно народився 9 листопада (28 жовтня за старим стилем) 1888 року в Гуляй-полі, що в Запорізькій області. Він там закінчив церковнопарафіяльну школу.

В 15 років член революційно-анархістської організації (Спілка бідних хліборобів}, взяв на себе вину за вбивство поліцейського пристава, був засуджений до страти, але через неповноліття смертну кару було замінено двадцятьма роками каторги.

Майже 10 років відбував покарання Нестор Махно.

15 березня 1917 року за амністією Тимчасового уряду Махно був звільнений із в'язниці. Він повертається у рідне село. Як досвідченого революціонера його обирають першим головою Гупяїпільської повітової Ради.

25 вересня 1917 року, ще за місяць до жовтневого перевороту, Нестор Махно підписав Декрет Гупяїпільської повітової Ради про націоналізацію в повіті всієї землі і передачі її селянам для справедливого розподілу. Це був перший на Україні документ такого змісту.

Згідно з Брестським мирним договором радянський уряд віддав Україну Німеччині. Нестор Махно тікає до Москви, зустрічається з Леніним і Свердловим. Вони запропонували йому негайно повернутися на Україну і розпочати громадянську війну. Махно повертається додому і береться за виконання доручення. Спочатку загін був у нього невеликий: 30—40 чоловік. Цим загоном він здійснив ряд вдалих нападів на ворожі пости. Слава про сміливого і відважного отамана стала швидко зростати і поширюватись.

Скоро загін перетворився на справжнє з'єднання, яким невдовзі штурмом був взятий Катеринослав. Ця звістка була з-великою радістю прийнята в Москві. Армію батька Махна було вирішено перетворити в з'єднання

Червоної Армії. Після переговорів Нестор Іванович підписав запропоновану угоду і став командиром 3-ї бригади Задніпровської дивізії. В бригаді Нестора Махна, а за чисельністю майже армії, було наказано утримувати Південний фронт. Цей наказ війська Нестора Махна виконували чесно і самовіддано.

Чому ж тоді Нестору Махну приклеїли ярлик «ватажка контрреволюційних анархістсько-куркульських банд»?

Головне тому, що Нестор Махно вступив у небезпечний конфлікт з Кремлівським урядом. Москва всіма засобами намагалася встановити на Україні «справжню радянську владу», яка б сприяла продзагонам забирати і вивозити з України хліб.

Ось яку вказівку дав М. Фрунзе: «Тепер головне завдання всієї Радянської влади: зібрати з України 200—300 млн. пудів... Усе забрати, обставити потрійними кордонами війська... Ні фунта не пропускати... Поставте по-військовому». (Ленін, ПЗТ, т. 52, стор. 200).

На допомогу військам були кинуті ще й озброєні робітничі загони. «Мобілізацію робітників у Пітері поширяти на Україну... Безглуздя було б голодувати, коли можна відвоювати хліб і вугілля». (Ленін. ПЗТ. т. 50. стор. 295—296).

Отже, не тільки війська, а й робітничі продзагони, примкнувши до гвинтівок багнети, вирушили на Україну відвоювати хліб у селян.

Нестор Махно рішуче запротестував проти такого пограбування, розорення і знищення селян на Україні; за що і був оголошений ворогом народу. Селянський син і його селянська армія не могли дивитися, як озброєні загони вивозять з України народовольство, а в той час на хлібній Україні люди вмирають з голоду.

В 1920—1921 рр. на Україні померло близько мільйона чоловік). До Реввійськради Махно надіслав гнівну телеграму: «Заявляю вам, що я і мій фронт залишаться незмінно вірними робітничо-селянській революції, але не інститутом насильства в особі ваших комісарів та надзвичайок, які чинять свавілля над місцевим населенням». Ще категоричніше висловилося революційна військова рада «Армії імені Батька Махна»: «Комуністична партія і весь московський уряд є контрреволюціонери, які облудно захопили владу і ведуть революцію хибним шляхом до загибелі».

То були не лише слова. Нестор Махно наказав своїм військам не пропустити військових і робітничих продовольчих загонів, заборонив збирання продподатку і вивіз продовольства з України. Такий захід викликав великий гнів Кремлівського уряду. Нестор Махно раптом перетворився з червоного командира в найбільшого й найнебезпечнішого «ворога народу», до якого вирішено вжити найжорстокіших заходів.

Було вироблено підступний і підлий план ліквідації «Армії батька Махна». Хоч Нестор Махно був оголошений поза законом, з ним розпочали переговори про спільну боротьбу проти Врангеля, який, звівши неприступні укріплення, засів у Криму. Нестор Махно погодився і тим самим підписав, смертний вирок своїй армії. Його армію послали на штурм Перекопу без нього. Турецький вал був неприступний. Жодний полководець не став би брати так, якби не ставив за мету знищення своєї армії. Зате Михайло Фрунзе за велінням центру саме таку мету ставив і наказав армії Нестора Махна заволодіти Турецьким валом. Після штурму залишилось в живих 5 тис. чоловік. Трагічною була їхня доля. М. Фрунзе наказав їх... розстріляти. Дізнавшись, як йому віддячили червоні революційні товариші, Нестор

Махно створив новий загін і став мстити. Помста його була безжальною і жорстокою.

Саме цей короткий період його діяльності «висвітлюють» наші «доблесні» історики соціалістичного реалізму, нічого не мовлячи про причини таких дій Нестора Махна.

Боротьба Нестора Махна тривала до 1921 року. На розгром його армії була кинута майже вся діюча Червона Армія. Нестору вдалося перейти Румунський кордон.

Почалося нелегке життя в еміграції. Помер він 6 червня 1934 року у Франції. Тіло було піддано кремації, а урну з прахом захоронено біля стіни Комунарів на кладовищі Пер-ля-шез в Парижі.

Степан Бандера

Степан Бандера народився 1909 року в селі Угринові Старому (тепер Івано-Франківська область). Його батько о. Андрій, греко-католицький священник з селянського роду, був часто переслідуваний за його участь у характері капелана в Українській Галицькій Армії, посла в Українській Національній Раді в Станіславі і за діяльність патріота-самостійника в роки польської окупації. Незважаючи на активну політично-суспільну діяльність і польські переслідування о. Андрій, повдовівши в 1922 році, дає дбайливе національно-патріотичне виховання своїм сімом дітям. З них два сини загинули — замучені в німецькому концтаборі в Авшвіці, одна дочка з батьком померла на засланні.

Національно-патріотичне виховання, винесене Степаном Бандерою з дому, було поглиблене в його шкільних роках. Будучи учнем української класичної гімназії в Стрию, на 14-ому році життя він став членом Пласту, а незабаром членом таємної революційно-виховної організації середньошкільної молоді, в якій

готуються майбутні члени УВО. В 1927 році став членом УВС і в тому ж році складає гімназійну матуру. В 1928—1933 роках студіює на рільничому відділі Львівської політехніки, і, як студент, повністю віддається революційній праці. Два роки пізніше Степан Бандера стає членом новоствореної в той час ОУН, яка поставила серед собою велике завдання визволити український народ з-під влади чотирьох окупантів. Своєю активністю, меткістю і здібностями Бандера швидко вибився на провідне місце в ОУН, в 1931 році стає членом Крайової Екзекутиви ОУН та ЗУЗ, як керівник організаційно-технічної ділянки підпільної пропаганди та зв'язків із закордоном. З кінцем 1932 року став заступником Крайового Провідника ОУН та ЗУЗ і одночасно заступником Крайового Коменданта УВО. Він входить до складу (головного) Проводу Українських Націоналістів. На цих керівних постах він залишається до свого ув'язнення в червні 1934 року.

В історії України 1932—1933 роки — це період винищування українських мас штучно організованим голодом. Степан Бандера поставив у революційній дії в Західній Україні протибільшовицьку боротьбу рівнорядно з протипольською. У відповідь на польський терор і пацифікацію ОУН виконує політичний атентат на польського міністра внутрішніх справ Перацького у Варшаві в червні 1934 року. За це Бандера був засуджений на кару смерті, а згодом цю міру покарання замінено на досмертну в'язницю. В різних польських тюрмах Бандера перебував понад 5 років— до часу розвалу Польщі.

Збір ОУН вибрав в квітні 1941 року новий Провід ОУН на чолі з Степаном Бандерою. Наступав період посиленого організування підпільної мережі на українських землях, озброєння й підготовки організованих кадрів. З 1943 року ОУН організовує нову збройну силу — УПА.

Революційна діяльність в ті роки була зв'язана з іменем Бандери, хоч сам він сидів півтора року в поліційній в'язниці у Берліні, а потім півтора року в суворій ізоляції в концтаборах Саксенгавзену і Оранієнбургу до вересня 1944 року. Втративши українські землі, гітлерівці безуспішно намагалися втягнути Бандеру в спільну військову акцію проти більшовизму. Після закінчення другої світової війни Степан Бандера був обраний Головою Проводу ЗЧ ОУН, на цьому пості залишається до свого трагічного загиби. В лютому 1945 року Крайова Конференція обирає його Головою Бюро Проводу всієї ОУН.

Богдан Миколайович Сташинський, 30-річний советський громадянин, української національності, втік з Советського Союзу на Захід і признався, що він 15 жовтня 1959 року з допомогою отрути вбив Степана Бандеру. Сташинський заявив, що він з 1951 року працював для КГБ. Для виконання доручень у Німеччині він був спеціально вишколений. В роках 1956—57 під різними прибраними німецькими прізвищами він виконував диверсійні доручення КГБ, особливо в Мюнхені. При тому він мав завдання стежити і вивчати життєві звички своїх пізніших жертв.

Суд.

15 жовтня 1962 року розпочався шостий і останній день судового процесу проти Сташинського. Головний прокурор Альбін Кун ствердив, що цей процес набрав світового значення. Судова розправа виявила, що накази вбивати вийшли від більшовицького уряду, а виконав їх терористичний апарат КГБ. Сташинський був незвичайно, солідним, совісним та карним членом КГБ, яке дало йому вишкіл ката. Свої злочини виконав Сташинський в Західній Німеччині, порушуючи суверенні права цієї держави. Прикладом звиродніння і цинізму більшовиків є виступ

Шелепіна на XXII з'їзді КПРС, де Шелепін говорив в обороні «соціалістичної законності!», сам будучи одним з організаторів злочинів Сташинського. Прокурор поставив до суду вимогу засудити Сташинського на двократну досмертну в'язницю, а за шпигунство на три роки та посмертне позбавлення громадянських прав.

Наприкінці суду говорив Сташинський. Він нібито «кався», доказом чого мало бути те, що він втік на Захід і до всього признався. Тому він просив про «милосердя і справедливість суду».

У п'ятницю, 10 жовтня 1962 року, Третій Карний Сенат видав вирок у процесі Сташинського, засуджуючи вбивцю на 8 років важкої тюрми.

(За «Збіркою документів і матеріалів про вбивство Степана Баядери, видану в 1989 році Світовим Українським Визвольним Фронтом).

* * *

Всі звинувачення Степана Бандери, як ворога народу, комуністично-тоталітарною пропагандою не мають під собою ніяких засад. Коли в 1939 році Західна Україна зустрічала Червову Армію із хлібом-сіллю і синьо-жовтими прапорами, то протягом двох років до самого початку Великої Вітчизняної війни, червня—липня 1941 року, НКВД (енкаведисти) репресували і знищили понад мільйон чоловік. Такі дії комуністичного червоного терору цих років викликали хвилю спротиву і прозріння народу, бо як виявилось насправді, це були не «визволителі», а новітні окупанти.

Під стяги ОУН, УПА з 1943 року пішло понад 200 тис. чоловік. Це були справжні військові формування, які боролись як проти гітлерівців, так і проти ненависного більшовницького режиму.

НКВД старалось скомпроментувати цю національно-визвольну боротьбу. Було направлено тисячі агентів-

провокаторів у формування УПА. А також створювались із складу НКВД загони, групи переодягнених у форму УПА, які чинили дійсно живодерні акти над мирними, невинними громадянами. тим самим намагались викликати негативну громадську думку щодо святої боротьби воїнів УПА.

Народ про це знав, знає, а також нам всім відома фальшива суть комуністичної системи, яка знищувала і вірних ленінців, і майже весь офіцерський склад Червоної Армії. Всім відоме вбивство Кірова, тепер відкривається правда про вбивство партизана Руднева, розвідника Кузнєцова, роздута як справа рук бандерівців, а насправді це зробили кровожадні лапи комуністичного НКВД (газета «Сільські вісті» за 1990 р.).

То що могло зупинити їх, щоб не знищувати простих смертних людей, коли комуністична бездуховна система не жаліла і своїх. З 1917 року по сьогоднішній день Україна втратила десятки мільйонів своїх синів і дочок, причиною цього стала комуністична ідеологія, матеріалізована більшовиками, яка утверджувалась кров'ю і людськими життями навіть у мирний час.

То хто ж злочинці, а хто герої?...

Україні – волю!

Україні – волю!

Народе мій! Важка доля судилася тобі на протязі тривалого часу свого існування. Тернистим був шлях до «омріяного щастя», якого так і не вдалося скуштувати ні на хвилю. Багато переніс на своїх плечах, бо, здається, немає такого куточка на землі, де б ти не побував. Вічні нестатки гнали тебе по чужих землях за океан у пошуках кращого життя і довіку розлучили з родинним гніздом.

А коли піднімався на велику борню за своє національне визволення, то пакували у спецпереселенські

вагони і відправляли ген у заполярне крайсвіття, топили в океанських баржах, заганяли в тундру і тайгу. А там стогнав у неволі, мучився у казематах, конав у тюрмах, замерзав у Сибірських таборах. І навіть тих, хто не по своїй волі попадав до німців у полон, після звільнення з полону більшовики відправляли в Сибір.

І ніхто не пожалів тебе, не пригорнув, бо надто був привітним і гостинним до всіх пришельців, зустрічав їх хлібом-сіллю. А ворог видавав себе за брата, лукаво усміхався і хижо смакував свою беззахисну поживу. Плакала земля, стогнала Україна, зморена голодомором, ридала мати, а ненависний кат безжалісно чинив своє жорстоке лихо.

Мабуть, найбільше далася взнаки сталінсько-брежневська система, що своїми страшними методами сплюндрувала душі наші, перетворивши з діда-прадіда дбайливих господарів у байдужих наймитів, а родючу землю у непридатну територію, народ у населення, а поняття національної мови і культури в безнаціональний масовий субкультурний конгломерат.

І що тільки не приписували нам: і націоналізм, і космополітизм, і нігілізм, і сепаратизм, і тому подібне. І ми були усім, чого від нас хотіли корумповані управителі нової імперії. Бо саме в такий спосіб легше було перетворити людину у раба власного страху та вичавлювати плоди його важкої праці, щоб вгамувати спрагу захланного і бездонного центру.

Бо саме так держава, наклавши монополію на владу, власність і на істину, перетворилась у бездушного монстра, який душив усе живе на своєму шляху.

Наш єдиний вихід і порятунок — самостійна соборна Україна. Першим крок вже зроблено. 16 липня 1990 року український парламент прийняв «Декларацію про Державний суверенітет України».

Але це лиш перший крок. Попереду напружена робота по розробці демократичних законів і їх верховенства. Тим часом політикани «великого центру» намагаються перешкодити нашим намірам і цілям і зберегти старі структурні основи державного господарювання. Опублікований проект нового союзного договору перекреслює прийняту «Декларацію про Державний суверенітет України», нам знову намагаються надіти на шию імперське колоніальне ярмо. І далі не бачити нам щастя на білому світі. Тому слід об'єднати сили, енергію і здоровий глузд, щоб не допустити підписання союзного договору, добиватися утвердження Соборної самостійної української держави на нашій українській землі.

НІ — СОЮЗНОМУ ДОГОВОРУ!

СЛАВА УКРАЇНІ!

СЛАВА ГЕРОЯМ!

Тернопіль. РУХ. Інформцентр.

Листівка розповсюджується безкоштовно.

Листівка 2

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

**ПРОГОЛОШУЄ
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ**

та створення самостійної української держави — **УКРАЇНИ.**
Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України. Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ.

24 серпня 1991 року.

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ПРО ПРАПОР УКРАЇНИ

Президія Верховної Ради України постановляє:

До прийняття Конституції України дозволити в протокольних заходах використовувати символічний прапор.

Голова Верховної Ради України

Л. КРАВЧУК.

м. Київ

18 вересня 1991 року.

ЗАЯВА

**НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ТА
НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ СРСР ВІД УКРАЇНИ**

Ми, народні депутати України і народні депутати СРСР від України, висловлюємо свою рішучу підтримку прийнятого Верховною Радою України Акта про державну незалежність і закликаємо всіх громадян України сказати «Так» незалежній Українській державі під час проведення 1 грудня 1991 року Всенародного референдуму.

Вважаємо це патріотичним обов'язком і справою честі кожної людини, хто називає Україну своєю Батьківщиною.

Прийнято 20 вересня 1991 року.

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ
муз.: М. Лисенко.

Боже Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Воли і світу промінням
Та її осни.
Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю.
Ти нас, Боже, зрости,
Молімося, Боже Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверяй.
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа.
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

НЕ ПОРА, НЕ ПОРА

Не пора, не пора, не пора
Москалева й Ляхови служити!
Довершилась України кринда стара,
— Нам пора для України жити!
Не пора, не пора, не пора
За негласків лити свою кров
І любити царя, що наш люд обдира,
— Для України наша любов.
Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити рододор!
Най пропаде негоддя проклятий мара!
Під України єдиною прапорі!
Бо пора се велика єсть:
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжемо, щоб волю і славу і честь,
Рідний краю, здобути тобі.

Текстовий даючий виготовлено у Тернопільській райдукарні, зам. № 1934.
Відповідальний за випуск Я. РОШКО.

ОТЧЕ НАШ

Отче наш, Отче наш, Отче наш!
Ты, который еси на небу,
Нехай святиться ім'я Твоє, Отче наш!
Нехай прийде царство Твоє,
Нехай буде воля Твоя,
Як на небу, так і на землі, Отче наш!
Хліб шоденний наш,
Дай сьогодні нам,
І прости нам провинні наші,
Як і ми їм прощасмо!

Довжиком напівай:
Отче наш, Отче наш, Отче наш!
І не вводи нас у спокусу!
Але избави нас від лукавого, Отче наш!

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА

Ще не вмерла Україна, і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці!
Запам'яєм і ми, браття, у своїй стороні.
Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажемо, що ми, браття, козацького роду.
Стаєм, браття, в бій кровавий від Сяну до Дону,
В рідний краю папувати не дамо нікому.
Чорне море не змішнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні рідненька ласіє.
Згинуть наші воріженьки...

**Акт
проголошення
незалежності України**

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною у зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

– здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

**ПРОГОЛОШУЄ
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ**

та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ.
Територія України є неподільною і недоторканною.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення".

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року.

Постанова Президії ВР України про прапор України

Президія Верховної Ради України постановляє:

До прийняття Конституції України дозволити в протокольних заходах використовувати синьо-жовтий прапор.

Голова Верховної Ради України
Л.КРАВЧУК

м. Київ
18 вересня 1991 року

Заява нардепів України та нардепів СРСР від України

Ми, народні депутати України і народні депутати СРСР від України, висловлюємо свою рішучу підтримку прийнятого Верховною Радою України Акта про державну незалежність і закликаємо всіх громадян України сказати «Так» незалежній Українській державі під час проведення Всенародного референдуму.

Вважаємо це патріотичним обов'язком і справою честі кожної людини, хто називає Україну своєю Батьківщиною.

Прийнято 20 вересня 1991 року.

ПІСНІ ДО ТЕКСТІВ СПОГАДІВ ТА З «МЕТЕЛИКІВ»

Ой на горі сніжок трусе

Слова і музика: народні

Поволі

«Доб_ рий ве_ чір то_ бі.
зе_ ле_ на діб_ ро_ во!
Пе_ ре_ но_ чуй хоч ні_ чень_ ку
ме_ не мо_ ло_ до_ го!»

Ой на горі сніжок трусе,
Та-ра-ра.
Ой на горі сніжок трусе.

Ой там козак коня пасе,
Та-ра-ра.
Ой там козак коня пасе.

Собі й коню огонь крясе,
Та-ра-ра.
Собі й коню огонь крясе.

Собі воду нагріває,
Та-ра-ра.
Собі воду нагріває.

Свої рани промиває,
Та-ра-ра.
Свої рани промиває.

Ой ви, рани кровавіє,
Та-ра-ра.
Ой ви, рани кровавіє.

Чем ви, рани, рубаніє?
Та-ра-ра.
Чем ви, рани, рубаніє?

Острой сабьой рубаніє,
Та-ра-ра.
Острой сабьой рубаніє.

Примітка:

Перший рядок кожного куплету повторюється двічі.

Добрий вечір тобі, зелена діброво!

Слова і музика: народні

The image shows a musical score for the song 'Добрий вечір тобі, зелена діброво!'. It consists of three staves of music in 4/4 time, with a tempo marking of quarter note = 92. The first staff is labeled 'Одна' and the second 'Усі'. The lyrics are written below the notes.

Одна
Ой на го - рі сні - жок тру - се.

Усі
Ой на го - рі сні - жок тру - се, та - ра - ра.

Ой на го - рі сні - жок тру - се.

"Добрий вечір тобі, зелена діброво!
Переночуй хоч ніченьку мене молодого!"

"Не переночую, бо славоньку чую
А про твою, козаченьку, голову буйную".

"Добрий вечір тобі, зелений байраче!
Переночуй хоч ніченьку та волю козачу!"

"Не переночую, бо жаль мені буде, –
Щось у лузі сизий голуб жалібненьку гуде.

Вже ж про тебе, козаченьку, вороги питають,
Щодня й ночі в темнім лузі все тебе шукають".

Гей як крикне козаченько до гаю, до гаю.
"Наїжджайте, воріженьки, сам вас накликаю!"

Ой збиралися орли Чайку рятувати

Слова і музика: народні

Ой збиралися орли Чайку рятувати,
Слави здобувати!

Ой чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати,
Гей, нумо, хлопці, до зброї,

Ой чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати,
Гей, нумо, хлопці, до зброї,

По морю гуляти, в Герців вигравати,
Вдаримо з гармати,
Ой чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати,
Гей, нумо, хлопці, до зброї,

Ой чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати,
Гей, нумо, хлопці, до зброї,

Нам допоможе святий Юрій,
Ще й Пречиста Мати
Лиха звоювати,
Ой чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати,
Гей, нумо, хлопці, до зброї,

чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати,
Гей, нумо, хлопці, до зброї,

Ой у лузі червона калина

(Гімн Українських січових стрільців)

Слова: Степан Чарнецький, Григорій Трух

Музика: Степан Чарнецький

Урочисто, з почуттям

The musical score is written on four staves. The first two staves contain the first two lines of the lyrics. The third staff contains the third line of lyrics, which includes a first ending bracket labeled '1' and a second ending bracket labeled '2'. The fourth staff contains the final line of lyrics, which concludes with a double bar line. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 4/4.

Ой у лу - зі чер-во-на ка-ли - на по - хи-ли-ла - ся,
чо-гось на - ша слав-на Ук-ра-ї - на за - жу-ри-ла - ся.
А ми ту - ю чер-во-нука-ли-ну пі-дій-ме -мо, а ми на - шу
слав-ну Ук-ра-ї-ну, гей, гей, роз-ве - се-ли-мо! роз ве-се-ли- мо!

Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Марширують наші добровольці у кривавий тан
Визволяти братів-українців з ворожих кайдан.
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт.
Не журися, славна Україно, маєш вільний рід.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Гей, у полі ярої пшениці золотистий лан,
Розпочали стрільці українські з ворогами тан!
А ми тую ярую пшеницю ізберемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
Та й прославить по всій Україні січових стрільців.
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

Примітка:

Останні два рядки кожного куплету повторюються дві

Боже великий, єдиний

(Духовний гімн)

Слова: Олександр Кониський

Музика: Микола Лисенко

Урочисто

Бо-же Ве-ли-кий, Є-ди-ний, Русь-Ук-ра-ї-ну хра-ни,
во-лі і сві-ту про-мін-ням Ти ї-ї о-сі-ни.
Світ-лом на-у-ки і знан-ня нас, ді-тей, про-сві-ти,
в чис-тій лю-бо-ві до кра-ю Ти нас, Бо-же, зрос-ти.
Мол-л-мось, Бо-же Є-ди-ний, Русь-Ук-ра-ї-ну хра-ни,
всі сво-ї лас-ки, шед-ро-ти Ти на люд наш звер-ни.
Дай їо-му во-лю, дай їо-му до-лю, дай доб-ро-го сві-та,
шас-тя дай, Бо-же, на-ро-ду і
мно-га-я, мно-га-я лі-та!

Боже великий, єдиний!
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.

Молимоь, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі Свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверни!

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа!

Отче наш

Maestoso

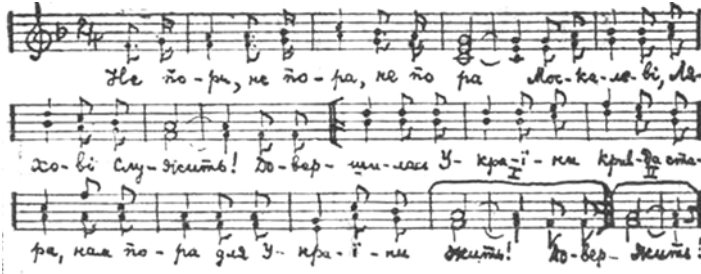
(Отче наш, Отче наш, Отче наш! Ти котрий єси на небі,
нехай святиться ім'я Твоє, Отче наш! Нехай прийде
царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі,
так і на землі. Отче наш! Хліб щоденний наш дай сьогодні
нам, і прости нам провини наші, як і ми прощаємо
должникам нашим. Отче наш, Отче наш, Отче наш!
Не введи нас у спокусу, але збави нас від лукавого. Отче наш!

Отче наш, Отче наш, Отче наш!
Ти, котрий єси на небі,
Нехай святиться ім'я Твоє, Отче наш!
Нехай прийде царство Твоє,
нехай буде воля Твоя,
Як на небі, так і на землі. Отче наш!
Хліб щоденний наш
Дай сьогодні нам
І прости нам провини наші,
Як і ми прощаємо
Довжникам нашим.
Отче наш, Отче наш, Отче наш!
І не введи нас у спокусу,
Але збави нас від лукавого. Отче наш!

Не пора, не пора

Слова: Іван Франко

Музика: Денис Січинський

Не по-ра, не по-ра, не по-ра Мос-ка-ле-ві, де-
со-ві слу-жити! До-вер-ши-ла-ся У-кра-ї-ни крив-да-ста-
ра, на-я по-ра для У-кра-ї-ни жити! До-вер-жити!

Не пора, не пора, не пора
Маскальови й ляхови служити.
Довершилась Україні кривда стара –
Нам пора для України жити.

Не пора, не пора, не пора
За неvigласків лить свою кров
І любити царя, що наш люд обдира, –
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідній хаті робити роздор.
Най пропаде незгоди проклята мара,
Під України єднаймося прапор.

Бо пора ся великая єсть –
У відважній, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю і славу і честь,
Рідний краю, здобути тобі.

Примітка

Останні два рядки кожного куплету повторюються двічі.

Ще не вмерла Україна

Слова: Павло Чубинський Музика: Михайло Вербицький

Велично

The image shows a musical score for the song 'She ne vmerla Ukraina'. It consists of six staves of music in G major, 4/4 time. The melody is written in a single voice line. The lyrics are written below the notes. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The music is in a simple, folk-like style with a mix of quarter and eighth notes.

і по-кажем, що ми, брат - тя, ко-заць-ко - го ро - ду:

Ще не вмерла Україна, і слава, і воля,
Ще нам, браття-українці, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В ріднім краї панувати не дамо нікому.
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє.
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Приспів.

Боже, вислухай благання

Музична партитура для голосу та фортепіано. Титул: "Боже, вислухай благання". Музика написана в 4/4 ритмі. Текст пісні українською мовою.

Бо-же, ви-слу-хай бла-ган-ня, ни-щить не-до-ля наш
край. в єд-нос-ті си-ла на-ро-ду.
Бо-же, нам єд-ність по-дай.

Боже, вислухай благання,
Нищить недоля наш край.
В єдності сила народу,
Боже, нам єдність подай.

Боже, здійми з нас кайдани,
Не дай загинуть в ярмі,
Волю пошли Україні,
Щастя і долі дай їй.

АВТОРИ

Білецький Володимир (26.01.1950, м. Макіївка, Донецької обл.) – український науковець, громадсько-політичний діяч.

Вітошинська Зірка-Ірина (1954, Буенос-Айрес) – журналістка, авторка репортажів, статей, досліджень укр., франц., англ. мовами з проблем відродження і розвитку укр. культури у сучасн. контексті глобалізації сусп.-культур. явищ у світі, зокрема з питань укр.-франц. взаємин, історії, екології.

Вудвуд Лідія (01.09.1954 р., Волинська обл., с.Гораймівка). Закінчила Луцьке педагогічне училище, Вінницький педагогічний інститут. З 1982 р. працювала в краєзнавчому музеї м.Макіївки Донецької обл., у центрі туризму і краєзнавства м.Донецька, вивчала історію та етнографію Донецького краю. З 1991 р. – в Донецькій спеціалізованій школі №65 заступником директора з виховної роботи, вчителем народознавства. Вчитель вищої категорії, вчитель-методист.

Дегтярьова (Стрейт) Віолетта – колишня вчителька початкових класів та української мови в ДСГШ № 65. Нині проживає в США.

Задунайський Вадим (1967 р.н., м. Донецьк) – засновник першого козацького земляцтва (1984 р.), історико-етнографічного товариства «Курінь» (1989 р.) та «Українського Козацтва» (1990 р.). Очолював козацькі громадські та спортивно-просвітницькі організації Донеччини. Упродовж 1984-2014 рр. навчався і викладав на історичному факультеті Донецького національного

університету (професор, доктор історичних наук). Зараз викладає в Українському католицькому університеті (Львів). Має понад 200 наукових і науково-популярних публікацій.

Зоц Ігор (08.10.1961, с. Малинівка, Донецька обл.) — журналіст, головний редактор газети «Донеччина» (з 1992). Член Національної спілки журналістів України.

Первак Майя (21.05.1972, м. Донецьк) – учитель початкових класів. З серпня 1991 року по серпень 2015 працювала у Донецькій спеціалізованій середній школі №65 з українською мовою навчання і поглибленим вивченням дисциплін суспільно-гуманітарного циклу та іноземних мов. З 2015 р. тимчасово проживає у м. Вінниця, працює у Вінницькій ЗШ I-III ст.№35. Учитель вищої категорії, вчитель-методист, з 2009 р. – член Всеукраїнської Асоціації Гуманної Педагогіки.

Лотоцька Іванна – колишня учениця ДСГШ №65.

Шокало Марта – кореспондент Бі-Бі-Сі, Київ. Закінчила Києво-Могилянську академію, за спеціальністю – філософ, однак одразу ж після закінчення вузу працювала журналістом.

СКОРОЧЕННЯ

ГУЛАГ	– Головне управління виправно-трудових таборів
ДонНУ	– Донецький Національний університет
ДонТУМ,	– Донецьке Товариство української мови.
ДТУМ, ТУМ	– Товариство української мови.
ДСГШ	– Донецька спеціалізована гуманітарна школа
ЗМІ	– засоби масової інформації
ЗУЗ	– західноукраїнські землі
ЗЧ ОУН	– Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів
ЗШ	– загальна школа
ІВВ	– Інститут вдосконалення вчителів
КГБ (рос)	– Комітет державної безпеки
«КД»	– часопис «Комсомолец Донбасу»
НКВД (рос.)	– Народный комиссариат внутренних дел
НКВС	– Народний комісаріат внутрішніх справ
ОДА	– Обласна Донецька Адміністрація
ОУН	– Організація Українських Націоналістів
п.	– пан
ПЗТ	– повне зібрання творів
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
СССР (рос)	– Союз Советских Социалистических Республик
СШ	– середня школа
США	– Сполучені Штати Америки
ТУМ	– Товариство української мови
УВО	– Українська військова організація
УВС	– управління внутрішніх справ
УГА	– Українська галицька армія
УГКЦ	– Українська греко-католицька церква
УНР	– Українська Народна республіка
УПА	– Українська повстанська армія
ЦК КПУ	– Центральний Комітет Комуністичної партії України

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ НА ДОНЕЧЧИНІ

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ НА ДОНЕЧЧИНІ	3
<i>Білецький В.</i> Боротьба за перші українські школи на Донеччині.....	3
<i>Вітошинська З.</i> Скандал у Донецькому.	10
<i>Задунайський В.</i> Козацьке просвітництво в ДСГШ № 65	15
Вступ.....	15
1. Відкриття школи.....	16
2. Козацький вишкіл.....	21
2.1 Чинники самоідентифікації та дисципліни.....	22
2.2. Хід тренувань.....	23
2.3 Святково-спортивні зустрічі та подорожі	27
2.4. Причини занепаду козацько-просвітницької діяльності..	33
3. Громовий Леонід Григорович	35
<i>Зоц І.</i> ДонбасіЯ: Громовий.....	42
<i>Шокало М.</i> Леонід Громовий не злякався «біомаси».	47
СПОГАДИ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ ДСГШ № 65	61
<i>Вудвуд Л.</i> Світлій пам'яті Леоніда Громового.....	61
<i>Дегтярьова В.</i> Український Пітер Пен.....	64
<i>Первак М.</i> Директор першої української школи Донецька.....	66
<i>Лотоцька І.</i> Спогади колишньої учениці ДСГШ №65	84
«МЕТЕЛИКИ».....	85
Листівка 1.....	85
Український національний Календар.....	87
Січень.....	87
Лютий	88
Березень.....	89
Квітень.....	90
Травень.....	91
Червень	93
Липень.....	94
Серпень	95
Вересень	96
Жовтень.....	97

Листопад	98
Грудень	100
Бог і Україна	101
Молитва Господня	101
Символі віри	102
Молитва до Пресвятої Богородиці	102
Десять заповідей божих	103
10 грудня	103
Історичні особи України	105
Іван Мазепа	105
Нестор Махно	109
Степан Бандера	112
Україні – волю!	116
Україні – волю!	116
Листівка 2	119
Акт проголошення незалежності України	121
Постанова Президії ВР України про прапор України	122
Заява нардепів України та нардепів СРСП від України	122

ПІСНІ ДО ТЕКСТІВ СПОГАДІВ ТА З «МЕТЕЛИКІВ» 123

Ой на горі сніжок трусє	123
Добрий вечір тобі, зелена діброво!	125
Ой збиралися орли Чайку рятувати	126
Ой у лузі червона калина	127
Боже великий, єдиний	129
Отче наш	131
Не пора, не пора	132
Ще не вмерла Україна	133
Боже, вислухай благання	134

АВТОРИ..... 135

СКОРОЧЕННЯ 137

Науково-популярне видання

**Тернистий шлях
української освіти на Донеччині**

Упорядкування
Людмила Огнева,
Майя Первак.

Комп'ютерне верстання,
художнє оформлення
Людмила Огнева

Підп. до друку 2020. Формат
Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. Зам. №. .
Наклад 10 прим.

ВД «Освіта України»
ФО-П Маслаков Руслан Олексійович
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4726 від 29.05.2014 р.
Тел. (095) 699-25-20, (098) 366-48-27.
E-mail: osvita2005@mail.ru, www.rambook.ru

Виготовлювач: ФО-П Поліщук О.В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2142 від
31.03.2005
07400, м. Бровари, вул. Незалежності, 2, кв. 148
тел. (044) 592-13-49

*Гасло школи:
«Людина – творець,
Людина – патріот,
Людина, яка володіє
мистецтвом любити
і бути любимою»*